

New
Direction

SVOBODA V DIGITÁLNÍM VĚKU

PETR DVOŘÁK

newdirection.online

[@europeanreform](https://twitter.com/europeanreform)

[@europeanreform](https://www.instagram.com/europeanreform)

[NDeuropeanreform](https://www.facebook.com/NDeuropeanreform)

contact@europeanreform.org

New Direction

Founded by Margaret Thatcher in 2009 as the intellectual hub of European Conservatism, New Direction has established academic networks across Europe and research partnerships throughout the world.

New Direction is registered in Belgium as a not-for-profit organisation and is partly funded by the European Parliament.
REGISTERED OFFICE: Rue du Trône, 4, 1000 Brussels, Belgium. **EXECUTIVE DIRECTOR:** Naweed Khan.

The European Parliament and New Direction assume no responsibility for the opinions expressed in this publication. Sole liability rests with the author.

Petr Dvořák

Policy analytik a překladatel.
Vystudoval politologii, mezinárodní vztahy
a překladatelství angličtiny na Masarykově
univerzitě. Odborně se zaměřuje na analýzu
demokratických institucí a moderní konzervativní
a liberální myšlení.

	ÚVOD	7
	O co se hraje	7
	Liberální pohled na digitální politiku	8
1	KOMU SLOUŽÍ DIGITÁLNÍ EKONOMIKA	11
1.1	Od anarchie k oligopolu	11
1.2	Život s Velkým bratrem	13
1.3	Žádný oběd není zadarmo	14
2	DEMOKRACIE V OHROŽENÍ	17
2.1	Solucionismus a korporatismus	17
2.2	Podvázání médií	18
2.3	Svoboda slova a cenzura projevu	19
2.4	Internet v rukou nepřátel	22
3	PRINCIPY A SOUVISLOSTI ODPOVĚDNÉ DIGITÁLNÍ POLITIKY	25
3.1	Nedokonalá architektura internetu a její paradoxy	25
3.1.1	Stará, nebo úplně nová pravidla?	27
3.2	Ochrana soukromí a osobních dat	28
3.2.1	Dobrá praxe: Německo	28
3.3	Dobrovolná samospráva platforem?	30
3.4	Konkurence, inovace, informační symetrie	32
3.5	Informovanost a mediální výchova	33
4	ZÁVĚR	35
4.1	Vize, které stojí za to sledovat	35
4.1.1	Vlastnictví osobních dat	35
4.1.2	SOLID Project	37
4.2	Technologie jsou pouze nástroj	37
	POZNÁMKY	39

ÚVOD

Tato studie se zabývá otázkou, na jakých základech bychom měli vystavět funkční politiku v oblasti internetu, sociálních sítí a dalších digitálních platforem. Kontextem této debaty je principiální konflikt mezi mechanismy současné digitální ekonomiky a ochranou liberálních občanských svobod. Digitální ekonomika se za posledních dvacet let vyvinula v něco, co Shoshana Zuboffová nazývá „šmírovacím kapitalismem“ (surveillance capitalism).¹ Ten funguje na základě všudypřítomného sledování a prodeje uživatelských dat. Podnikání globálních digitálních korporací, jejich působení na veřejný prostor, tendence zasahovat do politiky, ale stejně tak snahy o jejich regulaci nebo jen samotné úsilí pochopit, čemu vlastně čelíme – to všechno představuje pro západní liberální řád výzvu. Jsem přesvědčen, že právě zde probíhá jeden z nejvýznamnějších soubojů o svobodnou budoucnost. Ačkoli vliv digitálních platforem zasahuje v podstatě celou planetu, v politice zdaleka nejde o nejpálčivější problém a bohužel jen málokdo je schopen podívat se na něj v celku. To by nás mělo znepokojovat.

Nemám v plánu postihnout všechny rozměry střetu digitálních platforem a společenského blahobytu.

O co se hraje

Vývoj digitálních komunikačních platforem, tempo jejich ekonomické koncentrace a v neposlední řadě moc, kterou si fakticky osvojují, v historii nemá obdoby. V posledních dvou dekadách se výrazně urychlila proměna internetu z někdejšího idealistického, anarchického, částečně anonymního a téměř neregulovaného prostoru autentické lidské komunikace v rigidní prostor ovládaný několika americkými nadnárodními korporacemi, které obsluhují miliardy uživatelů. Tato

Zaměřím se jen na podstatné třecí plochy v rámci vztahového trojúhelníku **občan (uživatel) – digitální ekonomika – stát**, které by smysluplná digitální politika měla postihnout, a jeho proměny. Řadu významných problémů zmíním jen heslovitě (např. vliv sociálních sítí na média, problém dezinformací a společenské polarizace, kybernetické konflikty nebo digitální nástroje zneužívané v nedemokratických režimech), a to především proto, že by si zasloužily vlastní komplexnější zpracování. I když je text zaměřen jako analýza obecných principů, dotýká se přirozeně zcela konkrétních hráčů. „Digitálními platformami“ mám na mysli především dnešní globální ekosystémy společností Google, Facebook, Twitter, a do jisté míry i Amazon, Apple nebo Microsoft, a pak řadu menších společností, které jsou navázány na trh s reklamou a osobními daty. Každá z těchto společností se na podobě dnešní digitální ekonomiky významně podílí, ačkoli jejich byznys modely, a tedy i pozitivní i negativní vliv na společnost, se různí. V celém textu se budu snažit maximálně vyhnout technickým detailům, aby zůstal co nejpřístupnější a pokud možno relevantní i navzdory rychle se vyvíjejícím technologiím.

impéria jsou placená z všudypřítomných reklamních ekosystémů. Jejich hlavním cílem je vysávat peníze prostřednictvím stále sofistikovanějších a stále méně etických nástrojů pro sběr osobních dat, který slouží zmíněnému cílení reklamy, nebo dokonce k cílenému ovlivňování uživatelů. Stávající mono-, duo- a oligopoly v digitálním světě zároveň omezují jak možnosti uživatelské volby, tak technologické inovace, které jejich zájmům nevyhovují. Po většinu běžného dne se

tak na internetu pohybujeme po vymezeném území pod dohledem nezměrných sledovacích systémů. V tomto prostředí vyrůstají další generace uživatelů, které svobodný internet nikdy nezažily.

„Digitální platformy proměnily původně decentralizovaný celosvětový web v oligarchicky organizovaný, hierarchizovaný veřejný prostor, na kterém vydělávají a kontrolují k němu přístup.“

Niall Ferguson²

Digitální platformy jsou z principu odpovědné pouze vlastníkům nebo akcionářům, což by nebyl problém, kdyby neměly tak koncentrovanou moc a neovlivňovaly prakticky celý svět. Proto dnes vytvářejí svébytné politické a bezpečnostní problémy, ovlivňují veřejný prostor a významně zasahují do demokratických procesů. Cílem klasicky liberální a konzervativní politiky by proto měla být jejich přiměřená regulace, tak aby platformy fungovaly podle jasných pravidel hry. S tím, jak se stále větší část našich životů nenávratně svazuje se sítí a jak fyzická ekonomika postupně splývá s tou digitální, jde o jednu z nejnaléhavějších otázek dnešní doby. Potřeba funkční regulace ovšem neznamena, že

bychom po internetových korporacích měli vyžadovat, aby se samy vnitřně demokratizovaly – tyto pokusy, které se pravidelně objevují, jsou naivní a nereálné. Internetové korporace sledují vlastní zájem a je to tak v pořádku.

Regulace a vlastnictví jsou odlišné věci. (...) Když regulaci platform, jako je Facebook, nevyřešíme, tak postupně budeme v každých volbách víc a víc překvapení.“

Radovan Vávra³

Prvním krokem k funkční regulaci je ovšem orientace v terénu a zmapování trhu s osobními daty, který se mimořádně rychle vyvíjí. Kritici mluví o prostoru, kde neplatí pravidla, což je pravda jen částečně. Digitální ekonomika není divoký západ, trh s daty funguje na základě právních konstruktů, pravidla jsou nicméně velmi vágní a odpovědnost se nejčastěji pohodlně přesouvá na koncového uživatele, což se musí změnit. Platformy také logicky nemají zájem poodhalit, co všechno už dělají a co se teprve chystá, a fungují do jisté míry jako černé skříňky, jejichž efekty můžeme do jisté míry jen více či méně kvalifikovaně odhadovat.

Liberální pohled na digitální politiku

Přijali byste slevu na životní pojistce výměnou za to, že pojišťovna dostane kompletní přístup nejen k vašim zdravotním záznamům, ale i k datům z vašich chytrých zařízení? Hodinky dnes běžně monitorují tepovou frekvenci, stres, nejrůznější fyzickou aktivitu, přichází éra sledování biochemických ukazatelů a dalších metrik. Pohled na tato data poskytuje velmi přesný odhad vašeho životního stylu, návyků a zálib. Přijali byste slevu na povinném ručení pod podmínkou, že vaše auto bude v reálném čase odesílat data o tom, jak řídíte, ideálně v kombinaci s daty z hodinek? Možná ano. Co ale uděláte v okamžiku, kdy se tato praxe změní v povinnost? Budete věřit pojišťovně, nebo dokonce státu, že vaše data udrží v bezpečí, že je neprodají třetí straně nebo si je nenechají ukrást? Co když něco podobného začne vyžadovat váš zaměstnavatel? Podobné trendy můžeme vítat jako příležitosti, které nám pomohou žít ve větším bezpečí, nebo jako další zásah do osobní svobody – nejspíše v okamžiku, kdy se z novinky pro pár technologických nadšenců stane nová sociální norma. Když dnes žádáte o hypotéku a banka si vyžádá extrémně podrobné informace o tom, jak používáte telefon, nikdo se nad tím už nepozastaví.

„Výpočet [Telco skóre] je realizován na základě 60 různých druhů údajů starých maximálně tři měsíce, s nimiž disponují telefonní operátoři. Jde nejen o data o platební morálce, o celkové útratě, ale i o data o délkách volání, používaných mobilních telefonech, pobytech v zahraničí či lokalizační údaje určující polohu klientů. Způsob výpočtu, stejně jako přesný výčet parametrů, které do vzorce vstupují, není klientům při udělení souhlasu znám.“⁴

Klasický liberalismus a konzervatismus jsou politické přístupy, které kladou největší důraz na oddělení veřejné a soukromé sféry, minimální zásahy státu do života občanů a striktní ochranu osobního vlastnictví. S tím, jak se mění nástroje, které každý den používáme, měl by se proměňovat i kontext a priority pravidel, která mají přímý vliv na náš osobní prostor a naše životy.⁵ Nezbytnou podmínkou důstojného života, ale i zdravé demokracie, je osobní autonomie, která je přímo závislá na soukromí.⁶ Klasické texty, ze kterých čerpají klasičtí liberálové a konzervativci, se fenoménem soukromí zabývají jen okrajově, patrně proto, že důležitá role soukromí v osobní sféře (na rozdíl od té veřejné) byla tak jednoznačná, že se s ní jednoduše

počítalo implicitně – proto nebylo třeba ji obzvlášť bránit.⁷ Maximou liberální politiky bez ohledu na odstín však vždy zůstává nutnost co nejvíce zachovat a pokud možno rozšiřovat lidskou svobodu.

„Osud lidstva by neměl záviset na žádném jednotlivém mechanismu, ať už jde o Stroj zkázy, nebo o Facebook.“

Adrienne LaFranceová⁸

Proto se dnes musíme mnohem intenzivněji zabývat internetem, kde takový zápas právě probíhá. Někdejší prostor neomezených příležitostí se totiž proměnil v pečlivě udržovaný hotelový resort, kde vám zdánlivě splní každé přání, po čase ale zjistíte, že nabídka je velmi omezená, sledují vás na každém kroku a ven se nedostanete. Jednou z největších výzev je v tomto prostředí ochrana soukromí a osobních dat. Je to problém, který stále narůstá, protože – slovy filozofa Michaela Sandela – „jsme stále ochotnější vyměnit své soukromí za pohodlí“.⁹

Nejčistší liberál by mohl namítnout, že z opravdu dlouhodobého pohledu je tato debata vlastně zbytečná. Klasický liberalismus i konzervatismus jsou skeptické ohledně zavádění nových pravidel, která mají omezit nebo ovlivnit technický vývoj. Nikdy bychom neměli zapomínat, že naše perspektiva je omezená, proto se nedokážeme na problém podívat v dostatečném kontextu. Nesprávný umělý zásah přitom může být pro lidskou svobodu nebo pro veřejné instituce nakonec horší než výchozí stav. Liberální a konzervativní politika proto přinejmenším v teorii dává přednost schumpeteriánské soutěži a mechanismu kreativní destrukce, v níž spolu na trhu firmy neustále soupeří, nutně přitom dochází ke koncentraci bohatství a moci, ale žádný monopol netrvá dlouho, protože jej nevyhnutelně vystřídá nějaká úspěšnější inovace. Tento opakující se cyklus posouvá lidstvo vpřed.¹⁰ Kdo si dnes vzpomene na Východoindickou společnost, která ve své době ovládala svět podobně jako dnes Google?

Přesto by nebylo moudré na tento boj rezignovat. Zodpovědnost vůči generacím ve vzdálené budoucnosti i vůči těm, které přijdou bezprostředně po nás, nejlépe naplníme maximalizací svobody v současnosti, protože jen tak zajistíme co nejvyšší šance, že se ve světě prosadí skutečná soutěž přístupů, z níž mohou vzejít zásadní prospěšné inovace. Proto bychom měli velmi pečlivě volit a chránit principy, na kterých stojí naše ekonomika, protože tím určujeme, nakolik budeme svobodní, jak bude vypadat náš veřejný prostor a naše politické instituce, protože – slovy Matta Stollera – „to, jak obchodujeme, určuje to, jak vykonáváme spravedlnost“.¹¹

„Výzkumy dokazují, že když někdo ví, že je sledován, jeho chování se změní – stane se konformnějším a poddajnějším.“

Klaus Schwab¹²

Prakticky to znamená, že klasický liberál či umírněný konzervativce by měl vzdorovat nástupu všudypřítomné transparentnosti už jen proto, že nikdy nevíme, kdy se náš stát změní ze svobodného v tyranický nebo kdy se ve stát změní globální korporace. Měli bychom podporovat taková pravidla, která maximálně zachovávají volnost trhu a svobodu rozhodování: právo změnit poskytovatele, právo na ochranu osobních údajů, právo na ověření, zda produkt skutečně dělá to, co má, právo nebýt sledován, právo na přístup k informacím, které o nás smluvní partner shromažďuje.¹³ A v reakci na technologický vývoj bychom mohli přidat i další, pádnější požadavky: právo zůstat off-line, právo nebýt sledován pasivně (pomocí údajů od třetích stran)... Všechny tyto požadavky korespondují s jednou z nejstarších definic soukromí, „právem být ponechán na pokoji“ (the right to be left alone), která se v americkém právu objevila už v roce 1890 jako reakce na rozšíření kapesních fotoaparátů. A donedávna by se nad nimi nikdo nepozastavil.

KOMU SLOUŽÍ DIGITÁLNÍ EKONOMIKA

1.1 Od anarchie k oligopolu

Raný internet byl svobodným prostorem založeným na všeobecné spolupráci a otevřených standardech. Uživatelé se mezi sebou mohli volně spojovat a bez omezení komunikovat, v porovnání s dneškem bylo ale mnohem složitější se vzájemně najít. Později začaly firmy uživatele snadněji propojovat a násobit tak jejich možnosti pomocí síťových efektů. Otevřené standardy začaly postupně nahrazovat soukromé uzavřené „ekosystémy“, a prostor, který původně připomínal rajskou zahradu, se proměnil na svět jednotlivých „uzamčených zahrad“ (walled gardens), mezi kterými se dalo stále hůře přecházet. Každý, kdo obýval jednu zahradu, směl stále častěji komunikovat a používat služby jen v rámci zahrady, zatímco přes zeď to bylo o něco těžší.

Kolem přelomu tisíciletí internetové korporace začaly pociťovat tlak na to, aby našly perspektivní model svého financování. Společnost Google objevila možnost zpeněžit uživatelská zbytková data (behavioural surplus), tj. stopy, které za sebou uživatelé zanechávají při běžném používání internetových služeb. Firmám rychle došlo, že udržovat otevřený internet s volně dostupnými informacemi a velkou propustností mezi jednotlivými „zahradami“ není v jejich zájmu. Otevřené standardy se postupně dostaly na okraj, a nastala naopak éra nejrůznějších triků, jak si uživatele co nejvíce připoutat, jak ho co nejvíce vytěžit a zároveň mu ztížit kdysi samozřejmý svobodný pohyb po síti.

„Existuje jen jeden způsob, jak sloučit [dravé podnikání a hipisácké levičáctví, které chce mít všechno zadarmo], a to je takzvaný reklamní model, kdy

se za služby platí prodejem reklamy. Ale protože se technologie stále zlepšuje a k dispozici je stále více dat, to, co začalo jako reklama, se změnilo v nepřetržitou masovou modifikaci chování, kdy jsou všichni pod dohledem svých zařízení a přesně vypočítaných podnětů. Takže nakonec tu máme impérium masového ovlivňování [jako ze sci-fi románů].“

Jaron Lanier¹⁴

Dominantním byznys modelem internetových korporací se stalo konstantní, všudypřítomné a stále sofistikovanější sledování uživatelů za účelem reklamního cílení. Platformy tato data prodávají inzerentům prostřednictvím složité sítě komerčních aktérů. Jde o data z běžného používání internetových stránek a služeb, ale i vzorce chování, které služby získávají ze senzorů na přístrojích, jež běžně nosíme u sebe, data z „chytrých“ spotřebičů a další informace, které se různě kombinují a doplňují s nejrůznějšími databázemi i veřejně dostupnými informacemi.

Tyto praktiky v důsledku mají negativní vliv na osobní soukromí a autonomii, podporují šíření dezinformací a násobí bezpečnostní rizika.¹⁶ Jsou ale škodlivé i z čistě ekonomického hlediska. Informace zjevně mají svou cenu, když jsou schopné financovat udržování globálních, mimořádně složitých počítačových systémů, vývoj sledovací infrastruktury, a nadto zajišťovat pravidelné zisky korporací v řádu desítek miliard dolarů,¹⁷ takže na jejich využívání je třeba pohlížet jako na transfer hodnoty. Nejde o žádnou novinku, informace se v mnoha ekonomických transakcích používají

ZROD ŠMÍROVACÍHO KAPITALISMU

- Šmírovací kapitalismus s námi není dlouho. Podle Shoshany Zuboffové¹⁵ lze jeho zrod celkem přesně vystopovat do období přelomu tisíciletí (2000–2001), kdy společnost Google pod tlakem svých investorů konečně našla způsob, jak dosáhnout ziskovosti: cestou k ní byl nový model personalizované, přesně cílené reklamy.
- Byznys model firmy Google do budoucna spočíval na tom, že reklamy se před uživatelem neobjevují v závislosti na kontextu, jak bylo dříve běžné (tj. podle toho, co právě teď vyhledává), ale na základě analýzy velkého množství dosud nevyužívaných „zbytkových“ dat, které o sobě uživatel při pohybu na internetu zanechává. Tato data je možné dále kombinovat, zpracovávat a o výsledné odhady nechat soutěžit zadavatele reklamy.
- Google dokázal obdivuhodně aplikovat své analytické kapacity na stále bobtnající zásoby behaviorálních dat. Inovativní, extrémně efektivní internetový vyhledávač tak dokázal vytvořit celý nový trh s uživatelskými daty a v krátké době se stal největší reklamní agenturou na světě. Jeho úspěch samozřejmě sloužil jako model pro další.
- Se zdokonalujícími se technikami sledování a nárůstem dat digitální platformy přešly od reklamy na míru k předpovídání, jaký produkt by uživatele na základě minulých dat mohl lákat právě teď, aniž by zrovna projevil přání něco vyhledat.

jako svého druhu měna.¹⁶ Pokud ale většina lidí fakticky patří osobními daty, skutečná hodnota (peníze) v systému putuje pouze jedním směrem a buduje globální monopoly, místo toho, aby obíhala a přinášela příležitosti všem. Digitální technologie v sobě kombinují nepatrné mezní náklady (jakmile vyvinete něco úspěšného, je jednoduché a levné tím obsloužit miliony či miliardy uživatelů) a silné síťové efekty (užitečnost produktu či služby významně roste s tím, kolik lidí je používá, zároveň roste i jejich tržní hodnota). Za pouhé čtvrtstoletí nám před očima proběhlo urych-

lené budování digitálních monopolů a vznik celého nového ekonomického odvětví, na který vlády zatím nestíhají adekvátně reagovat v zájmu občanských svobod svých občanů. Platformy dosahují zisku tak, že prodávají třetím stranám, které nabídnou nejvyšší nabídku, přístup do osobní reality svých uživatelů. Data, respektive sami uživatelé, se stávají komoditou, a zisk plyne pouze jedním směrem. Uživatelé výměnou za to dostávají „zdarma“ přístup ke službám, v nichž jsou drženi pochybnými psychologickými taktikami a pomocí síťových efektů.

JE TO JEŠTĚ KAPITALISMUS?

- Termín šmírovací kapitalismus, kterým Shoshana Zuboffová shrnuje současnou logiku fungování digitálních platform, je zavedený a má smysl jej používat, přesto ale má své problémy.
- Ten základní je, že dnešní volný trh je extrémně deformovaný, protože uživatelům upírá vlastnická práva na jejich data. Některá data očividně patří uživateli, jiná vznikají v součinnosti uživatele a digitální platformy (protože lze argumentovat, že bez fungování uživatele v rámci služby by data neexistovala). Uživatel by proto měl nad částí dat absolutní kontrolu a o další části by měl rozhodovat jako „spoluvlastník“.
- V dokonalejší verzi svobodného trhu s lépe dostupnými informacemi, k níž bychom měli postupně směřovat, by se uživatel mohl rozhodnout, jak se svými daty naloží – zda dá platformě souhlas s jejich využitím, avšak za náležitou náhradu, nebo zda si zvolí vyšší úroveň soukromí. Platformy by mohly nabízet různé modely předplatného (s platbou osobními daty i penězi)
- Spíš než o volný trh jde tedy o specifickou formu korporatismu, vyznačující se extrémní koncentrací moci (až do bodu, kdy platformy často fakticky určují veřejná pravidla). Zneužívání moci se přitom maskuje odkazy na dobrovolnost, kdy je souhlas od uživatelů vylákan neférovými prostředky.

Levicovou odpovědí na tuto všeobecně neuspokojivou situaci je snaha prosadit „spravedlivější“ modely digitálních platform, což znamená tlak na vnitřní demokratizaci, kdy podmínky služby mají (spolu)určovat uživatelé, aniž by se však zásadně změnil byznys model. To jsou jen další nerealistické sny. Smyslupl-

nější je snaha vytvářet takové podmínky, aby stávající korporace nebyly jediným řešením, musely reagovat na konkurenci a mohly být snadno vystřídány něčím užitečnějším. Žádný monopol netrvá věčně, a v našem zájmu je tomu pomoci.

1.2 Život s Velkým bratrem

Původní internet byl hodnotově i technicky neutrální prostor, v němž bylo přípustné a přirozené neomezeně inovovat a experimentovat. Jeho architektura zároveň neumožňovala 100% anonymitu, protože jednotlivá připojená zařízení nebyla vzájemně neviditelná. Tyto klíčové vlastnosti stále ovlivňují základní charakter celé digitální ekonomiky. Digitální platformy nadále využívají veškerý prostor daný svobodným trhem a tradičním neomezeným experimentováním (permissionless innovation), ale přitom se snaží zamlžovat svou škodlivost a nevěnují adekvátní pozornost své společenské odpovědnosti. Často připomínají, že se chovají v souladu se zákony, nebo že se dokonce snaží fungovat v zájmu propojení lidí, drobného podnikání a jiného veřejného dobra, zároveň ale lobbují za takové zákony, které je co nejméně omezí. Nejúspěšnější globálně používané platformy se rychle dostaly do pozice, kdy je jednak obtížné je konkurenčně ohrozit a jednak téměř marné s nimi vyjednávat o podmínkách. Internet se tak stal méně svobodným prostorem, než byl dřív. Budování šmírovacího kapitalismu se zároveň propojilo s omezováním svobod po 11. září 2001. Svět po přelomu milénia je uzavřenější a paranoidnější, občanské svobody utrpěly kvůli bezpečnostním

opatřením a nadobro se změnila celá ekonomická odvětví. Také idealistické sny o sdílené ekonomice a stále otevřenější globální spolupráci se rozplynuly. Internet se začal naopak štěpit do regionálních větví a jeho nástroje si našly pevné místo v rukou zločinců a zlotřilých států.

Podle Shoshany Zuboffové je dalším krokem dokonalého cílení přímé ovlivňování uživatele pomocí stále propracovanějších algoritmů. Nemusí to přitom být jen pobídka koupit si nějaký výrobek, ale také třeba přidat se do extremistické či dezinformační sociální skupiny. Reklamu si totiž může zaplatit kdokoli. S teorií přímého ovlivňování uživatelů nicméně nesouhlasí například spisovatel a vlivný technologický expert Cory Doctorow, podle něhož riziko velkých digitálních platform nespočívá ani tak v jejich tajemném působení na lidskou psychiku, jako spíše v prosté velikosti a koncentraci moci.¹⁹ Dohady o mimořádném vlivu sítí na lidskou psychiku sítím paradoxně pomáhají, protože přitahují peníze na reklamu a v neposlední řadě oddalují šanci na reformy, protože tajemné černé skříňky, které mají moc nad naší pozorností, lze jen obtížně regulovat. Podle Doctorowa je tedy problém mnohem prostší – je

NESOUHLAS SE SLEDOVÁNÍM VERSUS „HLASOVÁNÍ NOHAMA“

- V průzkumu veřejného mínění, který v roce 2021 provedla společnost YouGov jménem Norské rady spotřebitelů (Forbrukerradet), se k shromažďování osobních dat ke komerčním účelům vyjádřil kladně jen jeden z deseti respondentů. To, že zobrazování reklam na základě osobních údajů je přijatelné, si myslí jeden pět.²⁰
- Podobně když společnost Apple ve svých zařízeních nedávno implementovala podmínku, že uživatel si musí aktivně vybrat, zda globálně povolí, či zamítne komerční zpracovávání svých osobních údajů v aplikacích v telefonu a tabletu (opt-in), se sledováním souhlasil jen zlomek uživatelů (ve Spojených státech podle kvalifikovaných odhadů pouhá 4 %).²¹
- Jde o přelomový krok, který Facebook, jehož byznys je postaven výhradně na vysávání a přeprodávání osobních a behaviorálních dat, donutil přehodnotit očekávané zisky z reklamy.²²
- Facebook v reakci na zpřísnění podmínek v ekosystému firmy Apple také spustil masivní PR kampaň, kde výpadek svých příjmů rámuje jako ohrožení malých a středních podnikatelů. (Zajímavé je, že spuštění evropského GDPR žádnou podobnou reakci nevyvolalo...)²³

to problém monopolů, stále omezenější plurality a zanikající otevřenosti internetu, který je nutné řešit větším tlakem na vytvoření férových a přehledných pravidel, reformou nakládání s osobními daty a zachováním otevřených standardů, aby na síti nezanikla konkurence.

Ať už je pravda kdekoli, je jisté, že platformy investují astronomické částky do toho, aby byl jejich design a model fungování co nejnávykovější, což je všeobecně známo. Většina lidí si patrně neuvědomuje, že digitální platformy nejen neustále pečlivě monitorují jejich chování a že obsah dynamicky mění podle toho, co o nich už vědí, a to i napříč internetem. Velká část lidí jednoduše nemá mentální sílu se z tohoto modelu vymanit, ačkoli průzkumy opakovaně dokazují, že používání dovedně naprogramovaných sociálních sítí má na lidskou psychiku zničující vliv. To všechno je sice nemorální, ale nikoli nezákonné, uživatelé se přese všechno rozhodují dobrovolně, zda služby budou používat, a velká část lidí digitální platformy v nějaké podobě používat chce. Paradoxní ovšem je, že v relevantních průzkumech se zároveň pravidelně vyslovují proti sledování. Uživatelé si tedy z velké většiny nepřejí být sledováni, ale zároveň se nechtějí vzdát digitálních služeb, přičemž jen jejich malá část je ochotná za ně platit peníze.

S touto znalostí situace by liberál mohl nechat trh, ať rozdělí zisky a náklady šmírovacího kapitalismu mezi ty, kdo se nechávají šmírovat, a ty, kdo používání služeb odmítají. Na to už je ale bohužel pozdě: Vzhledem k obrovské koncentraci moci digitálních platform a jejich pronikání do všech oblastí

1.3 Žádný oběd není zadarmo

Možná vůbec největším problémem smysluplné digitální politiky (a zdravého vztahu k digitálním technologiím vůbec) je buď neznalost problémů, nebo záměrná ignorace ze strany pasivně orientovaných uživatelů – ať už ve formě popírání („nemám co skrývat“), nebo smíření („stejně se s tím nedá nic dělat“). Někteří uživatelé dokonce praktiky šmírovacího kapitalismu krátkozrace vítají s tím, že mohou něco používat „zadarmo“. Neuvědomují si přitom, kde všude se vysává hodnota, aby uživatelé dostali něco zdánlivě zadarmo, a tedy ani to, že za současnou službu platí zkrácením vlastních příležitostí v budoucnu. V našem světě neexistuje nic zadarmo.

„Google by se nakonec mohl stát uroborem, hadem, který požívá vlastní ocas. (...) To se stane,

veřejného života (ekonomika, politika, mediální sféra, vzdělávání...) jejich moc však přestává být záležitostí osobního rozhodnutí a stává se celospolečenským, neku-li globálním problémem. Vlivu dominantních digitálních platform se jednoduše nelze vyhnout, pokud člověk chce zůstat součástí lidské společnosti. Dystopii už nelze oddálit osobní volbou.

„Zneužívání behaviorálních údajů je tak rozsáhlé, že už nejde o otázku ochrany soukromí. Jde o zcela nový druh výzvy, která ohrožuje existenční a politický kánon moderního liberálního řádu (...) Mám na mysli témata jako nedotknutelnost jednotlivce, ideály sociální rovnosti, rozvoj identity, autonomie a morálního uvažování, integritu smluv, svobodu, která plyne z uzavírání a plnění slibů, normy a pravidla kolektivní dohody, funkce tržní demokracie, politickou integritu společnosti a budoucnost demokratické suverenity.“

Shoshana Zuboffová²⁴

S tím, jak se sledování stává normou a uživatelé jsou vůči němu otupělí, se i státy, a rozhodně nejen ty autoritářské a totalitní, proměňují ve „velké bratry“. Přímo před očima nám probíhá zásadní proměna společenské smlouvy: Zatímco dříve jsme výměnou za bezpečnost coby nutné zlo přijímali nutná omezení svobody, dnes je ztráta osobního prostoru považována za základní podmínku bezpečí. A zdá se, že velká část lidí s touto tezí nemá problém.²⁵

až bude tolik zboží a služeb digitálních a tolik informací ‚zadarmo‘, že nezbude nic, co by se dalo propagovat za skutečné peníze.“

Jaron Lanier²⁶

Těžko jim to však vyčítat. Za prvé, digitální technologie s námi nejsou příliš dlouho a jejich vývoj je tak rychlý, že je velmi těžké jej nějak postihnout, takže společnost se na něj zatím nestačila adaptovat. A za druhé, digitální platformy přirozeně dělají všechno pro to, aby zdůraznily své užitečné stránky a maximálně skryly nebo bagatelizovaly ty rizikové a dlouhodobě neudržitelné. Absurdně komplikovaný obsah a nepřístupná forma typických, právně závazných podmínek používání, se kterými každý uživatel musí formálně souhlasit, aby služby vůbec mohl

začít používat, je přitom jen začátek. Přesun zodpovědnosti na uživatele (aniž by kdokoli předpokládal, že uživatel reálně může splnit to, s čím souhlasí), je současná běžně přijímaná norma. Dokonce i velmi komplexní Obecné nařízení Evropské unie o ochraně osobních údajů (GDPR), které v některých ohledech mění pravidla hry, chápe ochranu soukromí jako osobní právo a odpovědnost za jeho ochranu do značné míry ponechává přímo na uživatelích. Ačkoli jim GDPR dává do ruky mnohem silnější zbraň, je v důsledku na nich, aby se vzdělávali, četli desítky stran právních klíčků a podnikali všemožná protiopatření.²⁷ Je to tedy nerovný boj – zatímco korporace na ovlivňování veřejného mínění mají astronomické rozpočty, uživatelé jsou na to sami.

Pokud si uživatel chce zachovat přiměřený osobní prostor a vyhnout se alespoň částečně omezování svých práv, musí mít nadstandardní právní přehled, aby se dokázal vypořádat se záměrně nesrozumitelnými podmínkami služeb, a zároveň nadstandardní technické znalosti, aby dokázal vyblokovat stále zákeřnější technologie, které se jej snaží využít. Prosté používání internetu dnes vyžaduje nemalé schopnosti a investice, které si většina lidí nemůže vůbec dovolit, a i tehdy mají řešení jen omezené účinky. Nástroje vyvíjené malými firmami, vývojářskými komunitami, nebo dokonce dobrovolníky nemohou soupeřit se silou největších světových korporací, které dnešní internet fakticky ovládají. Zajímavou souvislostí je, že sledovací ekosystém se vlastně přizpůsobuje preferencím technicky méně zdatných uživatelů, protože ti, kteří se v problematice orientují, mají lepší přehled o rizicích aktuálních technologií, a snaží se proto sledovací nástroje v maximální míře blokovat²⁸ – ať už pasivně (používáním šifrování a jiných anonymizačních technologií, blokováním reklamy, cookies, sledovacích skriptů nebo nejrůznějších nebezpečných prvků na webových stránkách), či dokonce agresivnějším odporem v guerillovém stylu (například pomocí prohlížečů a speciálně vytvořených pluginů, které se snaží zaměřit uživatelská data tím, že sledovací technologie zahltní falešnými daty a šumem). Ze zkušenosti vyplývá, že reklamní a sledovací technologie dnes zabírají v závislosti na typu a původu stránky až desítky procent přenesených

dat, vhodnými nástroji je však možné se části z nich efektivně zbavit.

„Výsledkem je neo-liberální přesouvání zodpovědnosti na veřejnost, která je však nemůže splnit: prostudovat si všechny podmínky služeb, získat přehled o každém složitém případě, kdy algoritmy působí škodlivě, ověřovat si fakta u každé zprávy. Tento přesun zodpovědnosti z nás implicitně dělá viníky: Nejsme dostatečně technologicky gramotní, nestaráme se dost o své soukromí... nehledě na to, jak obrovské množství peněz a zdrojů se vynakládá na zamlžování toho, jak se s našimi daty pracuje.“ – Sun-ha Hong²⁹

V podstatě jedinou bezpečnou cestou, jak si uchovat kontrolu nad svými právy, je zbavit se moderních technologií,³⁰ což je vysoce nepraktické (bez internetu se už prakticky nedá žít, pokud chcete používat například bankovní služby), a navíc stále více nejisté, protože korporace jako Facebook si běžně budují i profily lidí, kteří jejich služby aktivně nevyužívají, ale jejich existence vyplývá z dat ostatních uživatelů (shadow profiles). I uživatel, který v dnešní době rozumně platí předplatné médií a základních služeb, jako je e-mail nebo cloudové úložiště, a v logice šmírovacího kapitalismu je tedy (na rozdíl od těch, kdo za podobné věci platí osobními daty) zákazníkem, a ne produktem, typicky nemá zaručeno, že nebude sledován a že jeho data nebudou přeprodávána napříč internetem. Vlivem kombinace síťových efektů a obecného smíření a popírání jsou do systému tlačeni i ti, kteří nějakou představu o výhodách a nákladech nerovného vztahu s internetovými korporacemi mají, podobně jako je historii znovu a znovu přinucena prožívat část lidí, která už ji zná. Život v 21. století tedy zatím připomíná život v Benthamově Panoptiku, ovšem s tím rozdílem, že Panoptikum představovalo budovu, z níž se dá alespoň teoreticky utéct. Z dnešní společnosti totálního šmírování však neuteče nikdo.

„Není v pořádku, když se musíte schovávat. Není normální, když se u oběda bavíte o různých programech, které vás zamaskují a ochrání před neustálými nechtěnými zásahy.“

Shoshana Zuboffová³¹

NEMÁM CO SKRÝVAT

Popírání nebo smíření, kterým někteří na vývoj digitální ekonomiky reagují, jsou celkem pochopitelná, vztah s digitálními korporacemi není rovný. Přesto bychom měli vyvracet zjevné bludy.

Nejčastějším je argument „nemám co skrývat“ (nothing to hide), který je chybný na několika úrovních:

1. Může se vám hodit možnost skrýt části svého života, které považujete za intimní nebo na jejich základě prostě nechcete být zařazeni do žádných kategorií.
2. Vzhledem ke komplikovanosti dnešního práva je pravděpodobné, že se pravidelně dopouštíte něčeho nelegálního, aniž byste to tušili.
3. Nikdo vám nezaručí, že dnešní bezpečí zítra nevystřídá teror.
4. I když nemáte co skrývat vy, gratuluji, ale měli byste být z principu opatrní v zájmu těch, kdo to mají jinak (disidenti, pronásledovaní autoři, korunní svědci, investigativní novináři...).

„Argument ‚nemám se čeho bát, protože nemám co skrývat‘ se zcela opírá o dvě neopodstatněná tvrzení: 1. že vládní úřady se zajímají pouze o osobní údaje těch, kteří něco provedli, a 2. že jsou vždy schopny zabezpečit osobní údaje těch, kteří nic neprovedli,“ shrnuje Chris Berg.³²

DEMOKRACIE V OHROŽENÍ

2.1 Solucionismus a korporatismus

Občané by měli požadovat, aby o nich stát sbíral co nejméně dat. Proč bychom měli státu věřit, že podobná data nezneužije, nebo je dokonce jen uchová v bezpečí, když jsou všude na světě na denním pořádku nejen sofistikované hackerské loupeže nebo koordinované hybridní útoky, ale i prosté bezpečnostní přešlapy a selhání lidského faktoru? I vlády států, které dříve platily za kolébky osobní svobody, dnes dokážou podlehnout pokušení zajistit si přístup k datům, které se jim tak snadno nabízejí. Nejčastěji jde o data, které si stát prostě vezme silou, nikoli dohodou. Smutnými příklady je epidemie kamerových systémů ve Spojeném království nebo špatně definovaná povinnost uchovávat metadata z telefonních hovorů a dalších komunikačních služeb v Austrálii. Tamější operátoři nyní musejí data uchovávat po dobu dvou let a zpřístupnit je na vyžádání nejen vyšetřovatelům, ale i regulačním úřadům, aniž by k tomu byl potřeba soudní příkaz.³³ Často se stává, že se mezi politickými stranami nenajde nikdo, kdo by se postavil tomuto nebezpečnému trendu, na který státy tlačí s vágními odkazy na bezpečnost obyvatel.

Státní aparáty jsou historicky známé svou chutí na osobní údaje svých občanů, a to i na ty, které objektivně znát nepotřebují. Ta má někdy, pokud nejsou data dostatečně zabezpečena nebo pokud je vládnoucí moc jednoduše zneužije, tragické důsledky. Veškeré seznamy osobních údajů jsou přinejlepším nutným zlem, a tak bychom k nim měli přistupovat. Rozvoj informačních technologií tato rizika ještě znásobil. Zákony lze přitom koncipovat s dostatečným ohledem na liberální svobody: Většinu údajů o občanech stát k ničemu nepotřebuje. Data nutná pro zajištění bezpečnosti by měla být přístupná jen v odůvodně-

ných případech a na základě soudního rozhodnutí. Data potřebná pro plánování a formulaci politik není nutné sbírat plošně, ale zaplatit za ně menšímu počtu dobrovolníků a výsledky extrapolovat na celou oblast či populaci atd.

Nejnovějším nebezpečím je nemoc covid-19, která se neprojevuje jen horečkou a dýchacími obtížemi, ale nepřímo také omezením soukromí. Dávno před současnou pandemií se prosazoval názor, že řadu funkcí státu převezme technologie, samozřejmě patřičně zásobená neustálým přísunem behaviorálních dat („techno-solucionismus“). Covid tyto tendence posouvá ještě dál, protože urychluje přesun ekonomických i společenských aktivit (práce, nakupování, volný čas) do digitálního prostoru. Desítky zemí po celém světě od počátku pandemie rovněž vyhlásily stav nouze nebo podobný mimořádný režim, jaký by měl být využíván jen s nejvyšší opatrností, protože obyčejně usnadňuje nasazení autokratických metod, koncentruje moc do rukou omezeného počtu lidí a ztěžuje její demokratickou kontrolu.³⁴

„Techno-solucionistické reakce na katastrofu jen urychlí oslabování naší veřejné představitosti – a opět o něco ztíží možnost, že bude existovat svět bez technologických gigantů ovládajících naši sociální a politickou infrastrukturu (...) Covid-19 odhaluje extrémní závislost stávajících demokracií na nedemokratickém výkonu soukromé moci technologických platform.“

Jevgenij Morozov³⁵

Stavy nouze, mimořádné pravomoci, urychlený přechod k práci na dálku a všeobecná panika však

neposilují jen státy, ale také korporace. Dávno před covidem oligopol digitálních platform, jejich síťové efekty a obchodní praktiky běžného uživatele významně omezovaly v tom, co na internetu může dělat a za jakých podmínek. Teď se k tomu ještě přidal tlak, abychom byli mnohem svolnější s neustálým vysíláním své fyzické polohy a s používáním nástrojů, které sice usnadňují komunikaci během lockdownu, ale nepatří mezi bezpečná řešení a ve většině případů poskytují služby za hrozivých podmínek pro uživatele. Dokud bude pandemie dominovat veřejnému prostoru, moc digitálních platform poroste ještě rychleji než dosud.³⁶

Problém je, když opatření, která se dají akceptovat s ohledem na nouzový stav (kdy se rovnováha mezi

soukromím a bezpečím přirozeně vychýlí směrem k bezpečí), přetrvají i potom. Šance na návrat k normálnímu stavu kazí i to, že normální stav znamená digitální prostor ovládaný několika firmami s takřka neomezenou mocí.³⁷ Koronavirus mezi osobní svobodou a bezpečím vytváří neustále se rozšiřující šedou zónu, v níž společnost dokáže leccos tolerovat. Když ve společnosti převládá (jakkoli oprávněný) pocit, že je v zájmu boje s akutním nebezpečím nutné omezit svobodu a debaty o omezeních odložit na později, je to chvíle, kdy musíme být obzvláště opatrní. Čas na zrušení omezení totiž často vůbec nepříjde. A protože s námi koronavirus bude patrně žít léta, není důvod se domnívat, že bychom v dohledné době zažili renesanci negativní svobody.

2.2 Podvázání médií

Nezávislá média jsou prerekvizitou svobodné společnosti. V klasických dobách to znamenalo především soukromě vlastněný, samostatně se regulující tisk, který pomáhá chránit osobní svobody, funguje jako hlídač moci, přispívá k tvorbě veřejného mínění a napomáhá fungování ekonomiky.³⁸ Zůstalo něco z toho i po zemětřesení, které do mediálního světa přinesly digitální platformy? Problém samozřejmě není samotný přesun médií na internet, ale model jejich financování a především vysávání jejich obsahu vyhledávači a sociálními sítěmi za současného odklání peněz na inzerci. V idealistických dobách lidé očekávali, že internet média demokratizuje, dnes samozřejmě víme, že tento trend sice částečně proběhl (blogy, kontakt novinářů se čtenáři), ale v celkovém schématu byl marginální. Je jasné, že musíme najít způsob, jak cíleně ochránit klíčové demokratické instituce včetně médií, protože když korporace zcela přemění podobu veřejného prostoru, ohrožují tím stabilitu celého politického systému. Digitální platformy totiž hrají stále větší roli v oslovování čtenářů a diváků. Síťové efekty platform vedou k tomu, že firmy, které je nepoužívají, jsou fakticky znevýhodněné, což v kombinaci s monopolním či oligopolním charakterem digitálního prostoru znamená velkou deformaci trhu.

„Když Mark Zuckerberg řekne, že určitým způsobem ovlivní volební debatu, nebo že založí ‚Nejvyšší soud‘, nebo že zakáže to či povolí ono, funguje vlastně jako globální komisař pro ochranu soukromí. Dokonce sám řekl, že se Facebook ‚v mnoha ohledech podobá spíše vládě než tradiční firmě.‘“

Matt Stoller³⁹

Situace médií je specifická v tom, že jejich obsah či jeho část platformy často zprostředkovávají, aniž by na to média měla vliv nebo možnost vyjednat podmínky, a uživatelé po zkouknutí „náhledu“ pak nemají důvod navštívit médium samotné. Například ředitelka BBC pro zpravodajství Fran Unsworthová popisuje dlouhodobou strategii BBC tak, že bez Facebooku fakticky nemůže fungovat, pokud chce zůstat „relevantní pro publikum všech generací, všech ekonomických skupin, všech částí země a také na mezinárodní úrovni“.⁴⁰ Prakticky to znamená, že BBC musí spolupracovat s digitálními platformami, ale zároveň má minimální kontrolu nad tím, jak se s jejím obsahem nakládá. „V konečném důsledku je to hodnota celého systému veřejnoprávního vysílání – důvěra v hodnotu, kterou přinášíme... Nakonec si můžeme představit, že značka stanice nebude znamenat téměř nic, vztah se stanicemi bude erodovat, nebudeme schopni produkovat dostatečné příjmy a to může systém zničit.“

Obchodní model Facebooku je založen mimo jiné na tom, že k sobě stahuje peníze určené na reklamu, které by dříve skončily u novinářů. Výsledkem je ztenčování rozpočtů v médiích a jejich postupný zánik od malých a specializovaných směrem k velkým a mainstreamovým. Lidé místo toho zhusta „konzumují“ pečlivě vybraný obsah, který vyhovuje záměřům a strategiím digitálních platform, především Facebooku. Zaniká pluralita a s ní šance na efektivní veřejnou kontrolu a prosazování místních a regionálních témat. Novináři přesto cítí, že bez Facebooku to nepůjde. Výsledkem jsou tragikomické situace, kdy novináři

MOTIVACE KE SVOBODNÉMU VYTVÁŘENÍ ZNALOSTÍ SE S UZAVÍRÁNÍM WEBU VYTRÁCÍ.

- Google si bere stále větší procento příjmů z reklamy, protože začíná extrahovat odpovědi z [médií a webových stránek] a zobrazovat je přímo na svých stránkách rovnou s výsledky vyhledávání.
- Vydavatelé musejí buď a) zpoplatnit svůj obsah, nebo b) nenápadně prodávat jiné produkty, nebo c) žádat o dary, aby přežili.
- Přežije jen několik velkých vydavatelů. Google a Facebook jim začnou posílat větší část návštěvnosti, která zbyla, a protože v hodnocení Googlu hraje velkou roli hodnocení domény, ti, kteří přežili, si osvojí větší moc a lépe se umístí.

Zdroj: Abhinav Sharma⁴¹

kritizují predátorské praktiky Facebooku, jejich články však na webu zdobí řada pluginů a dalších nástrojů právě od Facebooku. Aktuálně probíhají pilotní pokusy o nastavení spolupráce mezi médii a platformami... Je otázkou, zda platformy dlouhodobě budou média

pouze kompenzovat, nebo zda jim poskytnou i přístup k metadatům. Radikálnějším krokem je v různých zemích uvažovaná digitální daň, jejímž prostřednictvím by státy podporovaly např. nezávislá média.

2.3 Svoboda slova a cenzura projevu

Dnešní doba se od těch předchozích liší v tom, že v podstatě každému dává možnost s minimálními náklady oslovit široké masy posluchačů. Každá možnost v sobě však skrývá jak příležitosti, tak rizika. Oligopol digitálních platform zasahuje velmi citlivě do oblasti svobodného šíření informací. Sociální sítě nejen fakticky převzaly roli médií, ale rozhodují i o tom, co kdo smí říkat a za jakých podmínek. Dosavadní pokusy přivést Facebook nebo Twitter k odpovědnosti byly často naivně založené na principu svobody slova. Autoři, kterým platformy z nějakého důvodu znemožnily nebo ztížily přístup k jejich publiku, si stěžovali, že se je korporace snaží umlčet. Když si někteří stěžují na cenzuru a omezení svobody slova, hovoří o tom, že jim vybraná soukromá firma znemožnila oslovovat ostatní nejjednodušším, aktuálně dominantním způsobem. Je to skutečný problém, nebo průvodní jev nárokové kultury („mám právo mluvit k lidem tam, kde jsou“)?

„Facebook je regulován tzv. sekcí 230 federálního telekomunikačního zákona, která mj. explicitně říká, že Facebook může mazat i věci, které by jinde (např. na náměstí) byly ústavně chráněným projevem. Když se nad tím zamyslíte, je evidentní, že sociální sítě musejí mít takovou pravomoc. (...) svoboda slova neznamena říkat kdekoliv cokoli.“

Martin Pánek⁴²

Měli bychom tedy důsledně rozlišovat svobodu slova (freedom of speech) od svobody dosahu (freedom of reach). Svoboda slova znamená, že si na náměstí můžete říkat, co chcete. Nemáte ale svobodu dosahu, tj. právo přijít do nejbližšího divadla, zmocnit se mikrofonu a promlouvat k přítomným divákům, protože tím najednou oslovíte řádově více posluchačů než na náměstí. Lidem, kteří si nejčastěji stěžují na umlčování, ve skutečnosti vadí omezování svobody dosahu. Facebook zatím není globální vláda, takže nemá pravomoc znemožnit vám propagaci vašich názorů kdekoli jinde. Svoboda slova podle mého mínění automaticky nezakládá právo vyjadřovat názory jedním konkrétním způsobem v jednom konkrétním, soukromě vlastněném koutě internetu. Nikdo nemá právo oslovit lidi snadno. To, že jsme si zvykli na tuto možnost, je dáno tím, že se to z větší části hodilo soukromým provozovatelům, jako je Facebook a Twitter.

„První dodatek [americké ústavy] brání právo Twitteru jednak „tisknout“ na své platformě, co chce (a ne to, co nechce) a jednak brání jeho právo [spolčovat se] se za účelem podnikání, s kým chce (a ne s kým nechce). (...) Jsem ale toho názoru, že Facebook, Twitter a další platformy mají plné právo [lidí, kteří tam píšou legální, ale pro Twitter nějakým způsobem závadné komentáře] blokovat, a měly by. Pokud totiž platformy nenastaví pravidla

a důsledně je nevytvářejí, každou platformu nakonem zaplaví spam, porno a nacisté. (...) Stát nemá co mluvit do svobodného ujednání mezi dvěma soukromými entitami a rozhodně žádné z nich nemůže nařizovat projev nebo spolčování, avšak Twitter to dělat může a musí.“

Martin Pánek⁴³

To ovšem neznamená, že moc platform nad veřejnou diskusi je v pořádku. Bezprecedentní demonstraci moci digitálních platform bylo pozastavení facebookových a twitterových účtů bývalého prezidenta Trumpa a dalších lidí, kteří měli co dočinění s útokem na americký Kapitol v lednu 2021. Když se Trumpovi příznivci začali přesouvat z dominantních platform na alternativní síť Parler, provozovatelé obou hlavních globálních obchodů s aplikacemi, Google a Apple, Parler odstranili z nabídky. Hlavní provozovatel cloudových řešení, Amazon, s provozovateli sítě Parler následně přerušil spolupráci, čímž jim významně ztížil podnikání. Mělo by nás znepokojovat, že tyto firmy Donaldu Trumpovi zamezily používání svých služeb? Podle mě to není správná otázka. Facebook i Twitter se mohou svobodně rozhodnout, s kým chtějí spolupracovat. Lepší otázka tedy je, proč jsme dopustili, že internet ovládá několik málo firem, a co se s tím dá dělat?⁴⁴

„Sítě si zvykly na to, že mají neuvěřitelnou svobodu, že mají dominantní úlohu, a to především proto, že hrají tak významnou roli: spojují lidi, vytvářejí komunity

a mají vliv. Pokud vám například bude odepřen přístup na Google, ale vaše dítě se bude potřebovat připojit na online výuku, má to opravdu velmi vážné důsledky, protože v lockdownu nemáte na výběr,“ říká Cory Doctorow, který v této souvislosti mluví o analogii se španělskou inkvizicí: „Měli jste stát, v jehož čele stál panovník, ale také církev nezávislou na vládě. Byla to mezinárodní svébytná entita. No a členové církve chodili po světě a říkali lidem, co můžou, a co nemůžou říkat, jaké knihy mohou číst, jaké můžou psát, zatkli je za to. Ale panovník neměl vliv na to, co církev dělá, a nekontroloval to.“⁴⁵

Opět platí, že problémem není nedostatek svobody, ale struktura trhu, která není téměř pro nikoho výhodná. Korporace nejsou přirozeně neutrální a promítají své zájmy do toho, jaké hlasy nechávají zaznívat. Řešením nejsou pravidla, která by soukromým firmám přikázala, co smějí a co nesmějí tolerovat, ale pravidla na ochranu konkurence a síťové neutrality. Můžeme uvažovat o zákonech, které zaručí, že prochod neutrálních veřejných institucí žádná konkrétní technologická platforma nebude potřebná, nebo dokonce rozbití monopolů na menší firmy, bude-li to nutné. Za předpokladu, že existuje neutrální architektura internetu, budou mít lidé vždy možnost připojit se do alternativních sociálních sítí, založit si zcela nezávislý web u hodnotově spřízněného poskytovatele, nebo dokonce spustit vlastní fyzický server a připojit se do internetu přímo.

INTERNETOVÉ KORPORACE MAJÍ MÉNĚ ZODPOVĚDNOSTI NEŽ MÉDIA

Protože dominantní platformy pocházejí ze Spojených států, nejviditelnější a nejčastěji odkazovanou regulací je proslulý Článek 230 amerického *Communications Decency Act* z roku 1996. Ten říká, že internetové služby obvykle nenesou odpovědnost za obsah třetích stran.

Odpovědnost za obsah má podle zákona nést ten, kdo obsah zveřejnil (uživatel), a nikoli zprostředkovatel obsahu (webová služba). Doslova: „Žádný poskytovatel nebo uživatel interaktivní počítačové služby nesmí být považován za vydavatele nebo mluvčího jakékoli informace poskytnuté jiným poskytovatelem informačního obsahu.“

Americký zákonodárce tím internetové služby vyčleňuje z médií, která jsou jinak za obsah odpovědná, a přiznává jim zcela zvláštní status (regulatory exceptionalism).

Je však otázkou, zda je takový přístup stále namístě,⁴⁶ mimo jiné i proto, že digitální platformy takto široce definované právo zneužívají a vyhýbají se odpovědnosti i v situacích, kdy zjevně vystupují jako vydavatel obsahu, nikoli poloveřejné internetové fórum.

2.4 Internet v rukou nepřátel

Pokud zkušenosti s internetem na Západě hořknou, v nedemokratických režimech je vývoj přímo toxický. Aspirující mocnosti investují do vytvoření „informační suverenity“, tj. udržují kontrolovanou hranici mezi svou počítačovou sítí a zbytkem světa, případně budují zcela oddělenou infrastrukturu, která do světové sítě nemá přístup. Internet se rozděluje na otevřenou část (země OECD), kde data zatím putují volně, probíhá sblížení politik, konvergence standardů a postupně přichází éra ochrany osobních údajů, a vedle toho na několik polouzavřených větví (typicky SNS, Čína), kde se prosazuje model informační suverenity, lokalizace dat a tvrdší všeprostupující kontroly, a to až na hranici či za hranici porušování lidských práv.⁴⁷

„Před očima se nám odehrává rozštěpení internetu a utvářejí se tři odlišné přístupy k jeho správě: čínský systém ztělesňuje státní kontrolu, evropský systém se zaměřuje na práva jednotlivce a americký systém se působením prezidenta Trumpa postupem času vyvinul z otevřeně kapitalistického v protekcionistický.“ – Susan Ariel Aaronsonová et al.⁴⁸

Rusko a Čína postupně vytvářejí systém vlastních pravidel, kde se cizí hráči musejí podřítit moci, nebo jsou fakticky vytlačeni z trhu. Podřízení je typické pro obří korporace a jeho známým příkladem je pravidelné přizpůsobování společností Apple nebo Google čínským cenzurním normám. Ruské varování pocítil například Twitter, když se 10. března 2021 přístup k jeho službám v Rusku výrazně zpomalil. Šlo o odplatu za to, že sociální síť odmítla odstranit příspěvky a fotografie, které se týkaly protirežimních protestů a demonstrací. Ruský úřad Roskomnadzor má zrychlenou možnost odstavit nebo zpomalit nepohodlné poskytovatele od roku 2019, podobné zásahy už ale probíhají několik let. Rusko se také přidalo k zemím, které cíleně vypínají přístup k internetu v konkrétních oblastech, nejčastěji tam, kde probíhají protestní akce.⁴⁹ Ruský zákon o suverenitě internetu z roku 2019, který po poskytovatelích připojení vyžaduje, aby státní úřady pouštěly přímo k datovému toku, státu umožňuje, aby bez většího úsilí obcházel „problematické“ firmy nebo automaticky blokoval nebezpečný obsah.

„Během studené války vedly střety ideologií ke globálnímu soupeření, zatímco dnes naopak máme globální konkurenci, která někoho vede k potřebě vytvořit si vlastní ideologii.“

Peter Pomerancev⁵⁰

Vytlačení z trhu se týká menších hráčů, jeho podstatou je zavádění takových pravidel, které firmy nemohou splnit nebo je to pro ně extrémně nevýhodné, a tak na daném trhu přestanou podnikat. Příkladem je nucený odchod australské společnosti Fastmail, etického poskytovatele e-mailových služeb, z ruského trhu v roce 2020. Stejný osud potkal několik dalších společností, které poskytovaly služby ruským občanům a v řadě případů jim zajišťovaly necenzurovaný přístup do kyberprostoru mimo Rusko.

„Po prohraném odvolání jsme zkoumali, zda můžeme splnit, co se po nás žádá. Dospěli jsme k závěru, že z technického, obchodního ani finančního hlediska by to pro nás nebylo možné. Splnění ruských požadavků by znamenalo: najít a umístit servery (primární a záložní) v ruském datovém centru, provést technické změny, aby zde byla umístěna pouze data ruských zákazníků, a zabránit tomu, aby se ruská data spoléhala na jiné servery po celém světě. Kromě toho bychom nesli náklady na nutné zřízení dceřiné společnosti v Rusku. (...) Tím by mohlo vzniknout další jurisdikční riziko, protože podrobení některého z našich zákazníků jejich zákonům o přístupu k údajům by mohlo způsobit nepřijatelná rizika pro ochranu soukromí. Vzhledem k minimálnímu počtu našich zákazníků v Rusku byl dopad splnění těchto požadavků větší, než bychom si dokázali odůvodnit.“ – z prohlášení společnosti Fastmail⁵¹

Dnešní Čína zase dobře ukazuje možnosti dystopického zneužívání informačních technologií, když dovádí k dokonalosti technologie všudypřítomného sledování včetně rozpoznání tváří nebo očních rohovek – nejen na letištích a ve městech, ale také při potírání občanských protestů, jako byly ty v Hongkongu. Obří sledovací „systém sociálního kreditu“, kterým si Čína zajišťuje poslušnost obyvatelstva, je realita, a budoucnost je ještě hrozivější – díky zdokonalenému rozpoznávání lidí podle rysů, jako je srdeční tep nebo způsob chůze, v podstatě zanikne možnost anonymních protestních akcí. Podobné technologie sloužící totalitním a autoritářským režimům se také stále snadněji šíří po světě. Ruská, čínská nebo saúdská vláda slouží ostatním autoritářům nejen jako úspěšné modely, které je žádoucí napodobit, ale také jako exportéři potřebného know-how a samotných technologií. Varovné signály provází přesun čínských technologií do států subsaharské Afriky.⁵²

„Tváří v tvář masivním investicím čínské vlády a soukromého technologického sektoru v subsaharské Africe, Latinské Americe a jižní Asii liberální demokracie prohrávají normativní, ekonomickou i technologickou bitvu. Díky těmto investicím (...) začíná Peking sloužit jako vzor pro vládnutí a represivní využívání technologií, zatímco západní demokracie nedokážou nabídnout jasnou alternativu. Technologické společnosti nadále upřednostňují zisk před lidskými právy, a tak se autoritářské vlády ujímají vedení.“

Marie Lamenschová⁵³

Rusko a Čína pro své trhy budují také vlastní sociální média, která se zjevně inspiřují úspěšnými západními protějšky, ale zůstávají pod snadnou kontrolou státu. Státní moc v nedemokratických zemích je také známá budováním systémů na ovlivňování nejen domácího, ale hlavně světového veřejného mínění, ať už jde

o ruské trollí farmy, nebo o čínskou „Padesáticentovou armádu“ profesionálních internetových komentátorů. A realitou jsou v neposlední řadě přímé kybernetické útoky všude po světě. S tím, jak se západní svět po 11. září 2001 začal soustředit na terorismus a na války v Iráku a v Afghánistánu, nezápadní svět měl dostatek času pokročit ve schopnostech vést kybernetickou válku. Internet se tak stává hlavním bojištěm hybridních konfliktů 21. století.

„Kybernetické konflikty představují jednu z nejvážnějších hrozeb současnosti. (...) Snižují práh války a stírají rozdíl mezi válkou a mírem, protože hacknout a napadnout lze jakékoli síť nebo připojená zařízení, od vojenských systémů až po civilní infrastrukturu. (...) To ovlivňuje i koncept protivníka. Na rozdíl od minulosti nemusíme mít jistotu, kdo na vás útočí, a dokonce ani zda jsme vůbec byli napadeni.“

Klaus Schwab⁵⁴

PRINCIPY A SOUVISLOSTI ODPOVĚDNÉ DIGITÁLNÍ POLITIKY

Není pravda, že jsme tváří v tvář všudypřítomnému sledování bezmocní. Současná konfigurace dominantních internetových platforem není nevyhnutelná. K technologiím ovšem musíme přistupovat realisticky, zvolit si priority a vyřešit řadu dilemat, z nichž některé přibližuje tato kapitola.

„Šmírovací kapitalismus není jedinou formou informačního kapitalismu, který se dnes nabízí, ani jediným možným modelem pro budoucnost. Jeho rychlá akumulace kapitálu a rychlá institucionalizace z něj však učinily výchozí model. Otázky, které si kladu, jsou následující: Zůstane sledování dominantní logikou naší doby, nebo se stane evoluční slepou uličkou?“

Shoshana Zuboffová⁵⁵

3.1 Nedokonalá architektura internetu a její paradoxy

Hierarchie digitálního prostoru je komplexní a zahrnuje několik vrstev hráčů, často s překrývající se autoritou („tech stack“). Národní státy nebo Evropská unie postupně posilují své kapacity a zavádějí nové předpisy platné na jejich území, aby upevnily své autoritativ-

ní postavení v rámci kdysi anarchického prostředí, ale žádný hráč nebo kategorie hráčů nikdy neovládne celý internet, dokud se významně nezmění jeho organická architektura.

TECH STACK

- Správa, provozování a vývoj kyberprostoru leží do velké míry v rukou soukromých společností, například ve Spojených státech kontroluje soukromý sektor přibližně 90 % kritické infrastruktury.
- Druhým okruhem významných hráčů jsou nadnárodní organizace. Na rozdíl od poštovních nebo telekomunikačních systémů, které sdružuje a spravuje ITU, nemá kyberprostor jednu centrální agenturu nebo organizaci při OSN.
- V případě internetu mají jednotlivé pravomoci na starosti několik nadnárodních organizací: Například IANA (Internet Assigned Numbers Authority) spravuje doménová jména, adresy IP a další součásti internetového protokolu. Organizace pro přidělování jmen a čísel (ICANN) původně vznikla jako nezávislá nezisková organizace, jež své funkce předala globálnímu společenství.
- Celkově se v kyberprostoru překrývají sféry pravomocí mezi různými aktéry. Panuje tedy určitá nejistota ohledně toho, kdo je odpovědný v případě konfliktu nebo mimořádné situace.
- Do soustavy soukromých firem, asociací a neziskových organizací vytrvale proniká moc národních států.

Zpracováno podle Weiss (2020)⁵⁶

Klíčová otázka, která ovlivní další regulaci internetových korporací, je ta, zda digitální platformy lidem stále poskytují soukromé služby (užitečné, avšak nikoli nutné), nebo zda se z nich stalo cosi na způsob veřejné infrastruktury.

„Facebook se každým dnem víc posouvá k tomu, jak fungují poskytovatelé elektřiny. Je to část infrastruktury, kterou lidé potřebují, a tak nakonec začnou vyžadovat, aby jim to vláda zaručila.“

Jaron Lanier⁵⁷

Věřím, že bez internetu se do budoucna neobejdeme a že by kvalitní připojení mělo při plánování infrastruktury hrát stejně důležitou roli, jako je přístup k elektřině, vodě nebo dopravní síti. Infrastrukturou by však měl být neutrální internet, nikoli aktuálně dominantní platformy. Současná struktura digitálních platform je vývojové stadium, které bychom měli přirozeně

Další nelehkou volbou je rozpor mezi všeobecnou otevřeností raného internetu, kde se velká část uživatelů pohybovala zcela anonymně, a nynějším paradigma-tem osobní odpovědnosti, kde jsou lidé tlačeni k tomu, aby napříč službami používali občanské jméno, byli odpovědní za své příspěvky a snadno dohledatelní. Internet se tak stává dalším stadiem metafory „globální vesnice“ H. M. McLuhana. Je možné, že éra anonymního internetu byla jen divoká romantická fáze, která musela skončit a ustoupit modelu, v němž mohou snadněji fungovat ekonomické vztahy. S rozvojem digitální ekonomiky princip 100% anonymity nahradil princip důvěry a odpovědnosti (a tedy i transparentnosti, s jakou jednáme druhou stranou, kdo ji vlastní, odkud podniká, jakou má historii a jakými zákony se řídí). Pro digitální platformy je tento princip výhodný, protože jim díky obrovské informační asymetrii usnadňuje sledování a cílení.

JDE TO I JINAK

- Možnou konkurencí dominantních platform jsou alternativní sítě, jako je síť Mastodon.
- Mastodon se vizuálně podobá Twitteru, ale funguje pod otevřenou licenci a každý si může ověřit jeho zdrojový kód, který je volně přístupný (open source).
- Hlavní vlastností sítě je decentralizovanost. Uživatel si vybere libovolný server, kterému věří, ale stejně tak může komunikovat se všemi ostatními uživateli z jiných komunit.
- Každá komunita uplatňuje vlastní zásady, žádná však nesbírá a neprodává uživatelská data.
- Pokud si někdo z nabídky stávajících komunit nevybere, může si zprovoznit svůj vlastní server, který bude fungovat zcela podle jeho pravidel.
- Má takový přístup šanci? „Navzdory výhodám [nezávislých a alternativních digitálních platform] mám za to, že nedokážou nahradit stávající sociální platformy v jejich současném rozsahu. Za prvé, alternativní sítě postrádají onu pečlivě vytvořenou návykovost, která pomohla vzestupu služeb jako Facebook, Twitter a Instagram. Díky této návykovosti se lidé znovu vrací ke svým počítačům a telefonům, i když vědí, že svůj čas mohou využít lépe. Odstraňte návykovost, a možná uživatele ztratíte,“ varuje Cal Newport.

překonat, pokud jim legislativa nepůjde příliš vstříc a nezadusí tím prostor pro inovace (například kvůli masivnímu lobbingu stávajících hráčů). Internet je veřejná infrastruktura ovládaná soukromými vlastníky hardwaru a regulačních pravomocí, což je naprosto v pořádku, dokud zůstane otevřená konkurenci. Jednou z klíčových rolí vlády je, aby nejen garantovala existenci infrastruktury, ale aby přiměřeně pečovala o konkurenční prostředí a bránila jej před vznikem monopolů. V energetice, zdravotnictví nebo třeba školství také nechceme, aby nám služby dodával jeden monopolní hráč.

Případné reformy sociálních sítí, které zavedou povinné otevřené standardy dat a vzájemnou spolupráci mezi platformami (interoperability), si patrně vyžádají zavedení univerzálních identifikátorů, tak, aby uživatel mohl používat jednu ověřenou identitu v různých systémech. Dojde tím k dalšímu vytlačení anonymity mimo systém. Anonymitu na internetu je proto stále těžší zaručit, bude možná jen za použití sofistikovaných nástrojů, nebo nákladných prémiových služeb. Možnost anonymní komunikace je přitom důležitá, v řadě případů může chránit nejen soukromí, ale i životy.

Posun z idealistické fáze internetu k realistické se vyznačuje také tím, že optimismus („hranice nehrají roli, můžete se spojit s kýmkoli, vzniká globální trh“) vystřídal mnohem skeptičtější a opatrnější přístup. Dáváme si pozor, kde jsou uložena citlivá data, staráme se o jejich bezpečnost, chráníme se před nepřáteli, ať už státy nebo hackery a teroristy. V celosvětovém měřítku se prosazuje trend k lokalizaci dat, kdy není lhostejné, kde jsou data uložena a kudy putují. Zákony naopak vyžadují, aby byla data uchováována v rámci geografických hranic státu jejich původu, tak abychom je mohli v co největší možné míře kontrolovat. Lokalizace dat znamená mnohem omezenější možnosti v porovnání s hypotetickou situací globálního trhu a globální konkurence. Je otázka, zda výměnou za to dostáváme alespoň teoreticky – větší bezpečnost ve světě, který neobývají jen mírumilovní demokraté.

„Zastánci nezávislého webu nabízejí poměrně přímočarou analýzu současné krize sociálních médií. Potřebujete jen jedinou otázku: Komu patří ten server? Většina našich aktivit na internetu se odehrává na serverech vlastněných několika obřím společnostmi. Provoz serverů stojí peníze. Pokud používáte cizí server, aniž byste za to platili, pak tato společnost musí hledat jiné způsoby, jak vás využít. A právě to vede přímo ke krizi narušeného soukromí a umělé závislosti, se kterou se v současnosti potýkáme.“

Cal Newport⁵⁸

Citlivost na to, co se s daty děje, do jaké země směřují a jak bezpečně se s nimi nakládá, postupně narůstá. Právě teď několik členských států v návaznosti na verdikt v případě *Schrems 2* hledá poskytovatele komunikačních a cloudových služeb, který by zaručil, že data občanů EU nebudou směřovat do třetích zemí a jejich zpracování bude v souladu s unijními normami.⁵⁹ Liberální digitální politika by měla využívat a zároveň podporovat výhody západního, zatím otevřeného internetu. Každá společnost by měla mít možnost zvolit si jurisdikci, podle které se bude její podnikání řídit, což státy bude dlouhodobě tlačit k tomu, aby vytvářely férová pravidla a konkurenceschopné podmínky.

3.1.1 STARÁ, NEBO ÚPLNĚ NOVÁ PRAVIDLA?

„Vyžaduje trh s daty speciální právní rámec, vytvořený na míru internetu a jeho specifickým vlastnostem, nebo jej můžeme řídit pomocí stávajících regulačních strategií?“

Linnét Taylorová et al.⁶⁰

Stále tedy není jasné, na jakém základě bychom měli internetové firmy účinně regulovat a jak přistupovat k jejich službám. Ačkoli je s námi světová počítačová síť už desítky let, politici si s ní stále neumějí úplně poradit. Existuje několik špatných řešení:

- Digitálním platformám můžeme v zásadě dovolit, aby relativně volně zasahovaly do společenského řádu (permissionless innovation, libertariánský přístup). Tím vlastně říkáme, že preferujeme šance firem před právy uživatelů.
 - Do této kategorie patří i tendence rezignovat na regulaci s tím, že internet se všemu známému vymyká, a počkat, jak to celé dopadne.
 - Patří sem i zmíněné ponechání veškeré odpovědnosti ve smluvních vztazích na uživatelích.
- Digitální platformy budeme maximálně regulovat (dirigistický přístup). Zajistíme tak snad ochranu uživatelů, ale zase tím můžeme ohrozit potenciální inovátory, kteří mají šanci vytvářet nové trhy, a tedy i bohatství.
- Pokud jde o typ regulace, jednou z možností je úporná snaha regulovat internet pomocí pravidel starého, fyzického světa. Jejím příkladem je napasování digitální ekonomiky do paradigmatu umělé vzácnosti, například když musíte čekat, až vypůjčenou digitální kopii knihy „vrátí“ předchozí čtenář. Digitální kopie existuje, čekáte jen na právo ji stáhnout, protože jsme nedokázali vymyslet flexibilnější model financování, který by se lépe hodil do digitální éry.

Ideálním řešením je postupná adaptace na vývoj technologie na základě univerzálně prověřených liberálních principů, tedy ne tak, že internetové firmy napasujeme do starých kategorií (digitální platforma = vydavatel), ale že přizpůsobíme to, co už známe, digitálnímu prostředí. V zásadě jde o rozdíl v míře, nikoli o rozdíl v podstatě. Musíme se řídit empirickými zkušenostmi a nenechat se ovládnout lobbíngem, tak jako kdekoli jinde. Internet prozatím není nějaká abstraktní síla, která si uvědomila sama sebe, ale pouze komplexní systém lidí, jejich techniky a know-how. Nemá smysl považovat jej za paralelní realitu. Za každou použitou technologii stojí konkrétní provozovatel se svými právy, povinnostmi a obchodními zájmy.

DIGITÁLNÍ UTOPIE

Příznivci kybernetických utopií věří, že právo, které vzniklo ve fyzickém světě, na internetu vůbec nelze uplatnit, protože koncepty, jako je vlastnictví nebo omezené zdroje, na internetu zanikají nebo se od základů mění.

Utopie se vyznačují principem, že technologický vývoj na síti by neměl být nijak omezen státní autoritou a že rovnováha převládne přirozeně, bez vnějšího zásahu (permissionless innovation).

Tyto utopie byly obzvláště populární v idealistické fázi rozvoje internetu – předtím, než jej ovládl velký byznys.

V souladu s tímto vývojem získaly významnější pozici realističtější názory, že internet spíše proměňuje a rozšiřuje existující vztahy, byť je třeba nutně s ním zacházet odlišně než se starým světem (cyber-exceptionalism), namísto toho, aby je zcela nahrazoval něčím úplně novým.

„Skutečnou výzvou je pochopit, jak by se pravidla měla vyvíjet s tím, jak se mění technologie. (...) Nedoceněnou rolí technologických změn je to, že zvýrazňují rozdíly mezi přiměřenými pravidly, která

snížují transakčními náklady, a regulacemi, (...) které zdánlivě usnadňují obchod, ale ve skutečnosti brání tvorbě bohatství i výkonu svobody.“

Justin „Gus“ Hurwitz & Geoffrey A. Manne⁶¹

3.2 Ochrana soukromí a osobních dat

Svět se v posledních letech pravidelně s úžasem dozvídá, jak přesně lze zmapovat situaci jen ze stop, které po sobě lidé zanechávají po internetu. Příklady jsou zrekonstruování událostí, které předcházely sestřelení civilního letadla nad východní Ukrajinou v roce 2014, nebo okolnosti atentátu na Sergeje Skripala o čtyři roky později. Analytici z webu BellingCat přitom v těchto případech propojili převážně viditelné stopy, které za sebou zanechali profesionálové (zpravodajci a vojáci). O kolik je asi obrázek přesnější, když se někdo rozhodne zanalyzovat situaci člověka, který se aktivně nesnaží zahlazovat stopy, a využije k tomu i pro člověka na první pohled neviditelná, avšak vyčerpávající strojově čitelná data?

Je nutné ocenit, že vlády na problémy postupně reagují, ačkoli jsou za korporacemi o několik kroků pozadu. Za osobní data už dávno nepovažujeme jen jednoznačné identifikátory, jako jsou rodná čísla, čísla průkazů nebo kreditních karet. V evropských a amerických směrnících se rozlišují „osobně identifikovatelné údaje“ (PII), kam patří zmíněná čísla, ale také pohlaví, místo narození, kontaktní údaje atd., a „osobní data“ (v rámci GDPR data, která mohou přispět k identifikaci uživatele, např. identifikační číslo zařízení, které uživatel používá, sekundární informace o zařízení, které lze zkombinovat a vytvořit tak virtuální jednoznačné identifikátory s vysokou pravděpodobností – „fingerprinting“). Vedle toho se pracuje i s regulováním „neosobních“ dat, kam patří například údaje o firmě,

kde člověk pracuje, nebo data, která prošla anonymizací (i ta lze ale využít při kombinování a spojování do virtuálních profilů).

3.2.1 DOBRÁ PRAXE: NĚMECKO

Německo je jediný stát v EU, který si nemůžete snadno virtuálně projet pomocí populárního systému Google Street View. Není to náhoda, může za to německá tradice ochrany soukromí. Německo je jedním z nejpřísnějších ochránců soukromí a občanských svobod na světě, k čemuž asi přispívá německá zkušenost se dvěma totalitami. Možná také proto je průměrný Němec ochotný zaplatit za své soukromí mnohem vyšší částku než lidé jinde na světě.⁶² Německý postoj k ochraně soukromí je dlouhodobě konzistentní. Spolková země Hesensko v roce 1970 přijala vůbec první zákon na ochranu osobních údajů na světě. V 80. letech zdejší soudy rozhodly o nezákonnosti vysoce podrobného sčítání obyvatel a zablokovaly hlášení osobních údajů a citlivých informací státu. Zatímco v řadě států jsou telefonní operátoři a poskytovatelé připojení k internetu nuceni uchovávat neobyčejně riziková metadata svých uživatelů, v Německu je uchovávání metadat od roku 2010 významně omezené.

Nejnámějším nástrojem regulace nakládání s osobními údaji v Evropské unii je dnes *Obecné nařízení o ochraně osobních údajů* (GDPR), které je nutné ocenit jako ambiciózní krok k ochraně práv uživatelů, jeho

NĚMECKÝ SPOLKOVÝ ZÁKON NA OCHRANU DAT – PŘÍKLAD STRIKTNÍ OCHRANY OSOBNÍCH DAT OBČANŮ

Bundesdatenschutzgesetz (BDSG) se vyvíjí od konce 70. let 20. století, je založen na logice nedotknutelnosti soukromí a obsahuje sedm základních zásad práva na ochranu údajů:

- 1. Zákaz s výhradou povolení:** Shromažďování, zpracování a používání osobních údajů je přísně zakázáno, pokud to není povoleno zákonem nebo pokud k tomu dotčená osoba nedá souhlas.
- 2. Zásada bezprostřednosti:** Osobní údaje je nutno získat přímo od dotčené osoby. Výjimkou z této zásady je zákonné povolení nebo nepřiměřené úsilí.
- 3. Přednost před zvláštními zákony:** BDSG má přednost před ostatními spolkovými zákony, které se týkají osobních údajů a jejich zveřejňování.
- 4. Zásada proporcionality:** Tvorba norem omezuje základní práva dotčené osoby. Proto musí být tyto zákony a postupy přiměřené a nezbytné. Zájmy je nutno vyvážit.
- 5. Zásada zamezení a úspory údajů:** Každý systém zpracovávající osobní údaje by měl (pseudo)anonymizací dosáhnout toho, aby minimalizoval nebo zcela odstranil nutnost používat identifikovatelné údaje.
- 6. Zásada transparentnosti:** Při shromažďování osobních údajů musí odpovědný subjekt informovat dotčenou osobu o své totožnosti a účelu shromažďování, zpracování nebo použití.
- 7. Zásada účelového určení:** Pokud je povoleno shromažďovat údaje za určitým účelem, je jejich použití omezeno právě na tento účel. Pokud budou údaje použity k jinému účelu, je nutný nový souhlas nebo zákon.

praktická role je však v současnosti diskutabilní. Mezi problémy GDPR patří jeho nejednoznačnost a v praxi obtížná vymahatelnost nařízení, což uživatelé nejčastěji pociťují tak, že si internetové firmy poměrně volně vykládají ustanovení o používání cookies, logování zařízení, jak má vypadat informovaný souhlas uživatele se sledováním atd. Praktiky, které jsou podle GDPR legální, zůstávají nesrozumitelné i pro experty, natož pro běžné uživatele. Neřeší tedy významně praktické problémy, které se vyskytují v každodenním životě na internetu.⁶³ V důsledku toho je dodržování GDPR

spíše formální, zatímco šmírovací kapitalismus neohroženě pokračuje.

Na vině je patrně mj. pozdržená novelizace směrnice o internetovém pirátství, která má konkrétně specifikovat přípustné a nepřípustné metody sbírání uživatelských dat. Její současná podoba pochází z roku 2009, a ačkoli se směrnice měla vzájemně doplňovat s GDPR, její schvalování dosud nepokročilo. Evropská legislativa digitální oblasti je vůbec velmi pomalá. Týká se to i připravovaných návrhů Digital Services

TATO STRÁNKA POUŽÍVÁ COOKIES!

- Nejviditelnějším výsledkem GDPR pro uživatele je nutnost opakovaně potvrzovat upozornění, že jeho data jsou využívána pro marketingové účely, ať už prostřednictvím cookies, nebo jiných technologií.
- Zdá se tedy, že firmy pokračují v zavedené praxi a spoléhají se na strategii přesouvání odpovědnosti na nejvíce zranitelný článek řetězce – koncového uživatele.
- Na rozdíl od většiny však tento výsledek považují nikoli za bezzubý a čistě formální, ale za první drobný krok správným směrem: Uživatel si při brouzdání internetem má šanci uvědomit rozsah sledování a pochopit, že s každou digitální službou aktivně vstupuje do smluvního vztahu, z něhož vyplývají práva a povinnosti.
- Doufejme, že toto uvědomění uživatele brzy povede k tomu, aby po provozovatelích požadovali férovější služby tím, že si budou vybírat takové služby, které budou s jejich daty nakládat šetrněji a bezpečněji.

Act (DSA) a Digital Markets Act (DMA), které mají od základů přehodnotit pravidla pro digitální ekonomiku v EU.⁶⁴ Na vině je pravděpodobně masivní lobbying: „Vzhledem k tomu, že když se jednalo o GDPR,

byla EU svědkem vůbec největší lobby ve své historii, s dalšími kroky to podle mě bude ještě dvakrát takové,“ připomíná uznávaný expert Cory Doctorow.⁶⁵

3.3 Dobrovolná samospráva platformem?

Současní odpůrci regulace digitální ekonomiky věří, že cestou k férovější budoucnosti a otevřenějšímu a demokratičtějšímu (sic) internetu jsou dobrovolné kroky, k nimž časem dospějí samy platformy. Příznivci této teorie se spoléhají na vnitřní demokratizaci a postupující transparentnost, které dohromady povedou k jakési samosprávě jednotlivých ekosystémů (self-governance). „Budoucí sociální platformy musejí být demokratické, transparentní a odpovědné, aby posilovaly postavení lidí namísto korporací. Podmínkou demokratických a inkluzivních platform je vytvoření rámce, který zapojí jejich uživatele do rozhodování,“ říká dnešní idealisticky levicový diskurz.⁶⁶ Korporace by se tak měly přeměnit na veřejné instituce.

Na tyto šance ale musíme pohlížet skepticky. Je pravda, že Facebook si v roce 2018 sice zřídil „Radu dohlížitelů“ (Oversight Board), orgán, v němž zasedají dvě desítky právníků, akademiků a lidskoprávních aktivistů z celého světa. Podle návrhu stanov má rada pravomoc „zvrátit rozhodnutí Facebooku o povolení nebo odstranění určitých příspěvků zde publikovaných“.⁶⁷ Facebook se v rámci svého PR také dlouhodobě zaklíná transparentní a vnitřními pravidly, když se ale někdo snaží konfrontovat je s objektivními fakty, brání se a hrozí žalobou.⁶⁸ Dokumenty uniklé z Facebooku v roce 2021 (kauza Facebook Files) také dokazují, že už platná dobrovolná pravidla, která korporace přijala v rámci deklarované snahy bojovat s dezinformacemi, se v rámci platformy otevřeně nevztahovaly na osobnosti a značky, které firmě vydělávají největší peníze. Facebook je podle experta na umělou inteligenci Josefa Holého vlivem své všudypřítomnosti a zároveň centralizovaného rozhodování první opravdovou zkušeností Američanů s totalitou a centrálním plánováním. (Všechny dosavadní monopoly na Západě vždy ovládaly pouze vybrané odvětví, nikoli většinu ekonomiky a politiky.) Korporaci, která obsluhuje účty poloviny lidí na planetě, jednoduše nejde ovládat centrálně, i kdyby její pohnutky byly sebemorálnější. A stejně jako v ostatních totalitách tu můžeme pozorovat marné pokusy o reformu zevnitř, které kvůli vnitřnímu nastavení priorit skončí vždy, když začnou ohrožovat zisky

(a zisky přináší polarizující obsah, kontroverze a dezinformace).

Některé země, zvláště Spojené státy, nedávno přikročily k větší transparentnosti politické reklamy, uchovávání dat a veřejné přístupnosti detailních informací o tom, kdo kam jakou reklamu zadal (Honest Ad Act). Cílem je, aby na jeho základě vznikl plně transparentní ekosystém, který zcela postihne politické reklamy v online prostředí, takže bude na první pohled zcela jasné, kdo reklamu zaplatil, na koho cílí a za jakých podmínek funguje. Problémy šmírovacího kapitalismu však nevyřeší ani zavedení 100% transparentnosti. Ta nikdy nefunguje sama o sobě, ale jen jako pomocný doplněk morálky a férových práv.⁶⁹ Odpovědí proto není důvěra ve vnitřní pravidla, ale naopak snaha o co nejlepší vnější právní systém, v jehož rámci platformy fungují. A odpověď není ani vnitřní samospráva, ale vnější konkurence. Neměli bychom žádné firmy znárodňovat a „demokratizovat“, musíme jim ale nastavit přísná pravidla chování, stejně jako je tomu ve všech ostatních odvětvích, která zasahují do oblasti veřejné svobody a bezpečnosti.

Je samozřejmě možné, že platformy postupem času samy dojdou k tomu, že společenská škodlivost jejich působení je může poškozovat i z byznysového hlediska, a začnou podnikat kroky k tomu, aby „očistily“ svou značku (podobně jako když McDonald's začal nabízet kromě hranolek také saláty). Google například momentálně testuje novou technologii, která může potenciálně nahradit sledování jednotlivých uživatelů. Místo něj vyhledávač a na něj napojené služby uživatele na základě jejich chování na internetu třídí do anonymizovaných skupin definovaných desítkami parametrů (technologie FloC). Inzerentům pak může nabídnout, aby cílili na všechny zákazníky v rámci relativně přesně definované skupiny. Neodolatelná ziskovost dezinformací a polarizujícího obsahu (který přechod na anonymizované skupiny zcela neřeší) je ale pro platformy příliš lákavá na to, aby se jí jednoduše vzdaly ve veřejném zájmu. Technologie, která to umožnila, tedy nezmizí – bude tu s námi dál a bude se dále vyvíjet a zdokonalovat. Propaganda a „temné“

reklamy se budou šířit „under the radar“, a pokud je omezí kartel velkých platforem, využijí je menší hráči. Podstatnější než konkrétní metody a techniky, které se neustále zdokonalují, je základní logika šmírovacího kapitalismu: Ekonomický model založený na všeobecném

sledování, shromažďování a kombinování informací o uživateli, který podporuje šíření dezinformací a napomáhá hybridním konfliktům. Na samotné platformy se tedy spoléhat nemůžeme.

3.4 Konkurence, inovace, informační symetrie

Základní podmínkou zachování občanských svobod, ale i prostředí, které přeje inovacím, je internetová neutralita, tj. architektura, která musí umožňovat, aby bylo možné vyřídit své požadavky, komunikovat a posílat data zcela mimo dominantní korporace, ne jejich prostřednictvím. Smysluplná digitální politika proto musí chránit otevřené standardy dat a usilovat o to, aby se nejrůznější data dala bez obtíží přenášet mezi službami. Ve vztahu mezi uživatelem a službou je třeba zmenšovat informační asymetrii, které platformy dlouhodobě zneužívají. Pokud je regulace šitá na míru dnešním korporacím, znevýhodňuje jejich potenciální konkurenty. Korporace si často vylobbují takovou formu regulace, která je nákladná na provoz a zúřadování, takže si ji mohou dovolit jen ti největší, zatímco pro malé firmy, které by ty velké mohly někdy v budoucnu potenciálně vyzvat na souboj, je smrtící. Matt Ridley uvádí, že náklady na přizpůsobení byznysu regulacím vyplývajícím z GDPR (2018) stály americké firmy 150 miliard dolarů. „Jen samotný Microsoft kvůli tomu najal 1 600 nových programátorů.“⁷⁰

„Regulace jako vždy pomáhá dnešním hráčům.“

Matt Ridley

Ideálním cílem není složitá regulace, kterou zvládnou splnit jen korporace, ale podpora kompatibility a minimalizace negativních síťových efektů. Pokud pravidla zaručí možnost konkurence, vztah k bezpečnosti dat a občanským svobodám zůstane jedním z faktorů, podle kterých se zákazníci budou mezi jednotlivými službami rozhodovat.

„Namísto globálních masových platforem potřebujeme více místních, regionálních a národních sociálních platforem, které se mohou navzájem propojit – podobně, jako se dnes propojují místní, regionální a národní telekomunikační sítě, a to s podobnými požadavky na přeshraniční interoperabilitu. Tato propojitelnost by umožnila komunikaci napříč službami a eliminovala síťové efekty, kvůli kterým dnes digitální trhy ovládá jen několik firem.“

Jennifer Cobbeová & Elettra Biettiová⁷¹

Slibným regulatorním nástrojem, který dává uživatelům větší svobodu, je přenositelnost dat – možnost přesunout data z jedné služby do jiné, která nabízí lepší podmínky nebo třeba pro uživatele užitečnější vlastnosti (data portability). Smyslem opatření je, aby uživatelé při změně služby neztratili svou historii, což jim může přechod usnadnit. Zde se nabízí precedent s telefonními čísly, která dříve patřila jednotlivým poskytovatelům služeb, což na uživatele vyvíjelo tlak, aby nepřecházel ke konkurenci. Legislativa nicméně zavedla povinnou možnost jednoduchého přenosu čísla k jinému operátorovi a univerzální standard, který to umožňuje. Složitější možností je opatření, že jednotlivé sítě spolu musejí umět „mluvit“ pomocí jasně definovaných propojitelných rozhraní (API), takže by bylo možné například změnit platformu, ale stále komunikovat s přáteli, kteří na původní síti zůstali (network interoperability). Minimalizovaly by se tím negativní síťové efekty. Vzájemná prostupnost dat mezi jednotlivými platformami je bezesporu zásah do podnikání, v současné situaci ale odůvodnitelný. Otevřenost sítí by mohla vést k mnohem svobodnější volbě digitálních služeb a platformy by byly nuceny konkurovat pozitivní nabídkou (například úprava algoritmů, aby zobrazovaly relevantnější, nikoli manipulativní obsah), nikoli negativními síťovými efekty (lock-in).

„Nikdo si čtyřicet let nedělal starosti s rostoucí koncentrací vlastnictví. Demokratické systémy přitom mají prostředky, jak to omezit. Vlády mohly blokovat různé fúze a slučování firem, mohly společnostmi trestat za monopolní chování a tak dále. A to opravdu jen pomocí běžných právních nástrojů, které už dávno existují. Jenže mezitím se z internetu stalo místo koncentrované moci nějakých třech, čtyř hlavních hráčů, kteří teď určují, kdo může a kdo nemůže mluvit. (...) Ještě pořád to můžeme změnit – podmínky uživatelů, copyright, dohody o nesoutěžení a tak dále.“

Cory Doctorow

Jedním z radikálnějších řešení je přímý zákaz využívání behaviorálních dat pro účely reklamy, profilování

POKUS O REGULACI SHORA: ACCESS

- Americký legislativní návrh známý pod akronymem ACCESS (The Augmenting Compatibility and Competition by Enabling Service Switching Act) počítá s tím, že by největší digitální platformy musely ze zákona nabízet jak možnost exportu uživatelských dat, tak vzájemnou propojitelnost.
- Podle aktuálních kritérií (počet uživatelů ve Spojených státech, obrát atd.) je otevřeně namířen proti největším korporacím, jako je Facebook nebo Twitter.
- Jde o krok, který si zaslouží pozornost, i když se zatím stále potýká s řadou technických problémů, které je třeba dořešit. Například není jasné, co všechno do uživatelských dat zahrnout (informace, které na síť nahrál přímo uživatel, nebo i data, která si o něm tvoří sama síť?)
- Otevření sítí třetím stranám by také mohlo zvýšit riziko nevyžádané komunikace a krádeží identity.
- Průlom v regulaci přináší další otevřené možnosti. Cory Doctorow⁷² si například všímá, že předchozí verze návrhu z roku 2019 umožňovala, aby k uživatelským datům měly přístup zplnomocněné třetí strany (delegatability). Uživatel by tak mohl třeba dát právo expertní organizaci, aby mu automaticky nastavila jeho účet na Facebooku tak, aby korporace co nejméně ohrožovala jeho soukromí. Tato možnost nicméně v aktuální verzi zmizela.

a sledování a zavedení jiných způsobů financování služeb (včetně alternativních – etičtějších – modelů reklamy). Pro takto jednoznačné řešení se nedávno vyslovila norská Rada spotřebitelů (Forbrukerradet), jejíž výzvu určenou evropským orgánům a veřejnosti podpořilo přes pět desítek podobných organizací z celého světa. Position paper, který Rada vydala v roce 2021, argumentuje, že zákaz by představoval znatelný pokrok ve vymáhání uživatelských práv:

„Vymáhání práva je v současné době značně časově i finančně nákladné a obvykle k němu dochází až poté, co už byla způsobena škoda. Obecný zákaz reklamy založený na sledování si vynutí strukturální změny v reklamním průmyslu a zmírní mnohé významné škody spotřebitelů i celé společnosti.“⁷³

Forbrukerradet samozřejmě nechce zakázat reklamu jako takovou, spíše požaduje návrat o dvacet let zpět, kdy byla reklama závislá na obsahu a kontextu, podobně jako tomu je v tradičních médiích. Výsledky

jejich průzkumu naznačují, že by to mohlo být dlouhodobě výhodnější nejen pro společnost, ale i pro samotné zprostředkovatele a zadavatele reklamy, protože etičtější model financování a větší bezpečnost se může projevit i na lepším vnímání značek a na větší důvěře v digitální platformy.

Méně radikální možnost představuje zavedení mnohem agresivnějšího danění příjmů z reklamy.

„Příjmy velkých korporací pocházejí z dat, která vytváříme společně – a proto bychom je měli ve veřejném zájmu zdanit. Tato data mají hodnotu, protože společností umožňují předvídat změny na trzích, masově sledovat uživatele a manipulovat s chováním zaměstnanců a spotřebitelů. Americký trh s daty má podle odhadů hodnotu 200 miliard dolarů ročně a Evropská komise předpokládá, že v Evropě by mohl mít hodnotu 107 miliard eur.“

Richard King⁷⁴

3.5 Informovanost a mediální výchova

Bezprecedentní moc digitálních platforem jde ruku v ruce s mnoha nebezpečnými jevy: namátkou s globální epistemickou krizí, se společenskou polarizací, identitární politikou a kulturou pobouření, s explozí manipulace a propagandy, s rostoucí drzostí nedemokratických režimů a jejich zájmů. Ekonomika založená na cílení a sledování vede k tomu, že se

k lidem dostávají vysoce filtrované informace (protože algoritmus dobře ví, co se jim líbí). Vznikají informační smyčky, společenské bubliny a „komnaty ozvěn“ (echo chambers), na jejichž základě rostou paralelní, vzájemně neprostupné ekosystémy s vlastními médii, čtenáři, kulturou a pamětí. Síť každému umožňuje, aby si vybral vlastní informační zdroje, které jej nebudou

obtěžovat nepohodlným zpochybňováním jeho víry. Řada lidí podléhá postmoderní iluzi, že neexistuje pravda (a termín „post-truth“ už dnes v politickém diskurzu vnímáme jako něco přirozeného). Profilování lidí vede k informačnímu determinismu – nabídka informací je zúžená, pro každého jiná, protože je připravena na míru každému podle jeho historie. Lidem se postupně zužují horizonty, slábne schopnost empatie a mají časem stále větší problém se společně domluvit. Zcela bez diskuse je pak vliv návykových, pozornost neustále vyžadujících sociálních sítí na lidskou psychiku a sekundárně i na politiku, společenskou smlouvu, veřejný prostor a komunikaci:

„Schopnost abstraktního uvažování je pro liberálně-demokratickou politiku zásadní: Myšlenka reprezentace, pochybování, nesouhlasu a respektu, nebo už jen samotný koncept odosobněného ústavního řádu, to jsou všechno velmi abstraktní ideje. Je možné, že emocionálně labilnější, post-gramotná společnost dá v určitém okamžiku přednost regresi a zvolí si nějakou mnohem jednodušší a přímočařejší formu vládnutí.“

Adam Garfinkle⁷⁵

Pokud je internet veřejným prostorem 21. století, do kapitálu digitální ekonomiky patří i informační gramotnost nebo pozornost uživatelů. Klíčovou prioritou digitální politiky by tedy měla být funkční mediální výchova, celkové posilování (nejen mediální) gramotnosti a promyšlená prevence informačních útoků.

„Může to působit neintuitivně, ale doopravdy dlouhodobá řešení problémů digitální propagandy a výzev spojených s politickou manipulací jsou analogová a off-line. Musíme investovat do společnosti a pracovat na nápravě škod mezi společenskými skupinami. Utváření řešení pro celou společnost vyžaduje, abychom přijali, že polarizace, nacionalismus, globalizace a extremismus jsou základní (národní i mezinárodní) problémy dnešního světa a že dezinformace a propaganda jsou jejich symptomy. (...) Technologie nám mohou pomoci, ale i ty nejpokročilejší počítače a softwarové systémy jsou stále jen nástroji – jen natolik užitečné jako lidé a motivy, které stojí za nimi.“

Samuel Woolley⁷⁶

ZÁVĚR

4.1 Vize, které stojí za to sledovat

Budoucnost internetu a digitální ekonomiky nemusí spočívat v rukou stávajících korporací, pokud to nebudeme chtít. Pokud se budeme soustředit na to, aby se technologie vyvíjely v souladu s otevřenými standardy a principy konkurence a interoperability, umožníme tím rozvoj inovací i mimo stávající velké bratry. Dobré nápady nakonec převládnu, a když dají vzniknout něčemu nebezpečnému a těžkopádnému, časem je zas vystřídá něco jiného. Kreativní destrukce funguje, pokud ji nezmrazíme špatnými pravidly. Debata o vlivu internetu a globální ekonomiky na lidstvo produkuje množství inspirativních návrhů, které ukazují cestu ze šmírovacího kapitalismu do lepší budoucnosti.

4.1.1 VLASTNICTVÍ OSOBNÍCH DAT

Pozoruhodný směr uvažování ukazují debaty o zcela novém modelu digitální ekonomiky, který by byl založen na individuálním vlastnictví dat. Tento model je potenciálně zajímavý pro každého, kdo je nastaven spíše pravicově a protržně než levicově a kolektivisticky. Podle této vize by uživatel měl na svá data vlastnické právo, a mohl se tedy svobodně rozhodovat, zda svá data někomu postoupí za patřičnou kompenzaci, nebo zda si data ponechá, a vzdá se tak potenciálního zisku. Stejně tak by se mohl svobodně rozhodovat, zda za služby bude platit osobními daty, nebo běžnými penězi. Jeho rozhodnutí by přitom bylo konečné a hodnotu dat by v reálném čase určoval přímo trh. Platformy by tak musely data transparentně nacenit, což by byl pro uživatele výhodný a přelomový krok. Novým pravidlům by se samozřejmě musela přizpůsobit celá architektura internetu, která v současnosti nedokáže zabránit volnému kopírování jakýchkoli informací, což problematizuje nakládání s čímkoli

hodnotným (na rozdíl od prapůvodní představy, že jednotlivé dokumenty sdružené do světové počítačové sítě budou existovat na svých původních místech a nebude je možné bez následků kopírovat, ale pouze oboustranně propojovat a odkazovat na ně). Vývoj kryptoměn a souvisejících technologií v posledních letech však přesvědčivě ukazuje, že technicky nejde o nic nereálného.

Ačkoli tento hypotetický model neřeší všechny problémy spojené s ochranou soukromí a občanských práv, přináší do situace tržní logiku, čímž ji dost vyjasňuje. Model vlastnictví dat by například ponechal veškerou odpovědnost na uživateli, podobně jako je tomu dnes. Kritici této varianty proto namítají, že soukromí by získalo status majetku, stalo by se potenciálně vyjednaným luxusem, nebo dokonce zátěží – nebyl by to implicitní stav vyplývající z přirozených lidských práv. Neplatí to ale už dnes? Zavedení tržní logiky by znamenalo jasný krok vpřed zejména proto, že uživatel by byl na rozdíl od dnešní situace kompenzován. Nový trh by mohl dát vzniknout jednak skutečné konkurenci mezi platformami a jednak novým typům podnikatelů a agentur, které by například management osobních dat řešily za uživatele za určitý poplatek, podobně jako dnes daňoví či investiční poradci. „Privatizace“ trhu s osobními daty by narovнала vztah uživatele a služby, není však jasné, zda by dokázala přispět k patologickému vlivu digitálních platforem na společnost jako celek, který je patrně palčivější. Jako pozitivní se jeví změna pobídek, které by snad díky přesměrování finančních toků byly pro společnost zdravější. Hodnota individuálních dat patrně roste tehdy, když jsou zkombinována s daty jiných uživatelů. Sumární a agregovaná data jsou mnohem cennější než

součet hodnot individuálních datových záznamů. Stali bychom se svědky tlaku na jednotlivé uživatele, nebo snad vzniku kolektivních vlastníků?

Jeden z nejprovokativnějších a nejpropracovanějších návrhů na privatizaci trhu s osobními daty představil Jaron Lanier v knize *Who Owns the Future?* (Komu patří budoucnost?). Lanier reaguje na vývoj internetové ekonomiky, která koncentruje bohatství a moc do rukou několika globálních korporací, které se stávají neotřesitelnými držiteli klíčů k informacím, protože si mohou dovolit nejsilnější výpočetní výkon, nejrozsáhlejší datová úložiště a zaplatit si vývoj nejdokonalejších algoritmů, které potvrzují status quo. Běžné služby placené penězi se současně s vlivem ekonomiky založené na reklamách a algoritmech stávají luxusem, zatímco stále větší část populace se přesouvá do nejistých vod *gig economy*. Tím, kdo nakonec utrpí nejméně, je podle Laniera střední třída. A volný trh dlouhodobě nepřežije, pokud nebude existovat dostatek úspěšných, bohatých zákazníků.

„Cena, již platíme za zdánlivě bezplatné služby, může fungovat jen do doby, kdy se kolem informací začne točit většina ekonomiky. Informace zatím pořád považujeme za cosi nepostižitelného, díky čemuž můžeme lépe komunikovat. Ale s postu-

pem technologií (...) nakonec většinu produktivity ve všech odvětvích budou obstarávat informační technologie.“

Jaron Lanier⁷⁷

Lanier představuje odvážné řešení striktního osobního vlastnictví digitálních dat. Jde o systém mikroplateb na několika úrovních, které by uživatele částečně kompenzovaly pokaždé, když by jejich data někdo využil, tj. zpeněžil (nejen osobní údaje nebo metadata, ale i autorské dílo, příspěvek do encyklopedie a jiné předané vědomosti a vůbec cokoli, čím uživatel do internetu přispěl a někomu jinému se to hodilo). Lanier věří, že by tím do internetu vrátil pestrost a pluralitu, protože bohatství by opět začalo všemožně obíhat a vytvářet příležitosti, ne jen násobit bohatství toho, kdo dnes drží klíče k síti. Model, v němž by informace nebyly „zdarma“, by paradoxně mohl přispět k otevřenější ekonomice a stabilnější společnosti než současná situace, kdy jsou informace na první pohled zdarma a neomezeně dostupné, ale jen díky uzavřené struktuře reklamních gigantů, která je kontroluje, a omezeným možnostem, které nám nabízejí. Konečným cílem je vytvoření *udržitelné* informační ekonomiky – nikoli snad motivované férovostí nebo snahou o přerozdělování a rovnost, ale na základě prosté úvahy, že robustnost, předvídatelnost a otevřenost vůči konku-

JAK PROJEKT SOLID FUNGUJE?

- Server hostuje jeden nebo více „Podů“ (Personal online datastore – osobní datový prostor), které jsou přístupné prostřednictvím protokolu SOLID.
- Pod uložený na serveru je zcela oddělen od ostatních, má svůj vlastní soubor dat a svoje vlastní pravidla přístupu, takže je plně pod kontrolou svého vlastníka.
- O tom, u koho bude váš Pod uložen, rozhodujete vy sám. Můžete si vybrat někoho ze sítě poskytovatelů Podů, nebo jej můžete hostovat sám.
- Můžete také vlastnit více Podů, které budou uloženy na různých místech.
- Aplikace a služby, které používáte, Pody bez problémů najdou, protože vaše data nebo data, k nimž máte přístup, ať už se nacházejí kdekoli, jsou propojena pomocí vaší identity.
- V Podu můžete ukládat jakýkoli druh dat a pomocí autentizačních a autorizačních systémů můžete určit, kdo nebo co může k těmto datům přistupovat a do jaké úrovně podrobnosti se může dostat.
- Model propojených dat zajišťuje plnou interoperabilitu. Přispívají k tomu standardní otevřené formáty a možnost ověření, že žádná aplikace data nepoškodila.
- To znamená, že vybrané části svých dat můžete sdílet s vybranými lidmi a skupinami, kterým důvěřujete, nebo s rozvíjejícím se ekosystémem aplikací a služeb, které mohou v rámci Podu číst a zapisovat data. A stejně tak mohou ostatní sdílet svá data s vámi.

Zdroj: SOLID Project⁸⁰

renci a inovacím jsou pro zdraví ekonomiky nezbytné, zatímco současná situace připomíná spíše hodnotu extrahující korporatismus otrokářských států a sultanátů, které historický souboj s otevřenými ekonomikami jednoznačně prohrály.⁷⁸

4.1.2 SOLID PROJECT

Méně ambiciózní a za dnešní situace praktičtější orientovaný přístup představuje projekt SOLID, jehož cílem je nabídnout uživatelům decentralizovaný prostor na jejich osobní data, do něhož mohou různým osobám, službám, poskytovatelům nebo třeba státním úřadům umožnit časově omezený přístup, samozřejmě za mnohem férovějších podmínek než dnes. Přístup k malé části uživatelských dat by druhé straně neu-

možnil, aby se o uživateli dozvěděla další informace, které nepotřebuje znát. Data by byla uložena ve standardizovaných formátech, aby je bylo možné používat napříč sítěmi. Součástí prostoru mohou být nejrůznější soukromé údaje, jako jsou finanční nebo zdravotní záznamy. Za projektem stojí mj. Sir Tim Berners-Lee, jeden z tvůrců webu.⁷⁹ Jeho účelem není jen dodat internetu vrstvu, která jí vlivem historického vývoje zatím schází, tj. vrstvu kontroly nad vlastními daty, ale i vytvořit prostředí, kde by se mohly rozvíjet nové obchodní modely nebo dokonce celé trhy. Pokud se podaří vytvořit široce využívaný prostor, v němž by bylo možné technicky zajistit důvěru mezi smluvními stranami (v prvé řadě díky kontrole nad vlastnickými právy a závazky), znásobí to možnosti spolupráce a vývoje nových aplikací a služeb.

4.2 Technologie jsou pouze nástroj

„Problém nejsou technologie, ale způsob, jak o nich uvažujeme.“

Jaron Lanier⁸¹

Čistý součet vlivu internetu na lidskou společnost je pozitivní. Počítačová síť je jedním z nejdůležitějších vynálezů. Internet a komunikační technologie zvyšují kvalitu života, protože lidem přinášejí více informací pro rozhodování a usnadňují jim spojení jak s blízkými, tak s obchodními partnery. Technologie jsou však pouze nástrojem, není to dobro samo o sobě. Zásadní otázka proto není, zda jsou technologie dobré, ale zda jsou používány prospěšně, tj. jestli vedle všech svých důsledků zvětšují, nebo naopak zmenšují náš osobní prostor, občanská práva, ale i bohatství. To je hledisko, kterým by se odpovědná digitální politika dnes měla poměřovat. Ačkoli dnešní digitální platformy umožňují spojení mezi lidmi, podstatou jejich fungování je nejen komodifikace lidské pozornosti a mezilidských vztahů, ale stále více také ovlivňování každodenního života lidí i veřejného prostoru včetně politiky, to vše v souladu s principy šmírovacího kapitalismu.⁸²

„Pokaždé, když se objeví nějaké [nadějně společenské hnutí], je tam nějaké počáteční období, kdy mají lidé pocit, že sedí na kouzelném koberci a že díky sociálním médiím mohou vysílat své názory za velmi nízké náklady, a že jsou tedy schopni oslovit lidi a něco zorganizovat rychleji než kdykoli předtím. A říkají si: ‚Páni, Facebook a Twitter jsou úžasně demokratizační nástroje. Jenže pak musejí algoritmy vytěžit hodnotu všech dat, která

do nich zadáte, testují je a samozřejmě se ukáže, že ta samá data, která jsou pro vás [pozitivní a konstruktivní], mohou být krásně použita k podráždění někoho jiného. A bohužel je to tak, že negativní emoce strachu, nenávisti, paranoie a zášti nastupují rychleji a je těžší je rozptýlit než emoce pozitivní. Takže se stává, že pokaždé, když se v těchto sítích objeví nějaký pozitivní pohyb, negativní reakce je ve skutečnosti silnější.“

Jaron Lanier⁸³

Klasický liberál či konzervavec by se tedy měl ptát, jestli se fungování technologií řídí pravidly, která garantují naše vlastnická práva a jejich ochranu (primární účel státu a jeho institucí). Současný systém je paradoxní: technologie na jedné straně posilují svobodu, protože posouvají hranice, násobí příležitosti a (někdy) snižují náklady, ale na druhé straně vytvářejí extrémní nerovnost, mění veřejný prostor, oslabují koncept soukromí a na několika úrovních zasahují do systému pravidel a institucí, které mají svobodu bránit.⁸⁴ Lidstvo si na éru permanentního globálního připojení, a z něho vyplývajících rizik, doposud nezvyklo. Zatím jsme stále ještě na konci divoké éry, která provází vzestup každé nové technologie. Evropské nařízení GDPR, skandál kolem společnosti Cambridge Analytica a „ban“ Donaldu J. Trumpovi ze sociálních sítí se však stanou milníky, které divokou éru ukončí.

„Celosvětová debata o významu soukromí ve světě stále větší transparentnosti dnes teprve začíná.“

Dobře teď vidíme, že internet může být jak nástrojem bezprecedentní liberalizace a demokratizace, tak také prostředkem nevybíravého, dalekosáhlého a téměř nepochopitelného masového sledování.“

Klaus Schwab⁸⁵

Žijeme v komplexní, rychle se vyvíjející době, a naše instituce na to musejí reagovat. S tím, jak internetová ekonomika splývá s ekonomikou jako takovou, se mnohem víc lidí uplatní čistě tím, že bude řešit problémy digitálního prostoru. Podmínkou svobody a střední třídy je však postupná závažná změna architektury světové počítačové sítě. Dnešní digitální platformy nejsou nadpřirozené entity, jsou to korporace, které dosáhly dominantního postavení na trhu. To jednou skončí, naší povinností přesto je ochránit svobodu ob-

čanů, zvláště v situaci, kdy množina občanů fakticky splývá s množinou uživatelů.

To, co vnímáme jako abstraktní internet, jsou ve skutečnosti lidé, kteří vlastní stroje a know-how. Ti přirozeně chtějí peníze, a buď jim je prostřednictvím zákonů dáme, nebo ne. A to, co vnímáme jako abstraktní stát, jsou ve skutečnosti lidé, kteří momentálně drží úřady ve veřejných institucích. Lidé z masa a kostí, kteří jsou někdy naši přátelé, někdy naši nepřátelé a někdy indiferentní jedinci, kteří ovšem dělají chyby.

Proto bychom toho o sobě měli vlastníkům serverů i držitelům úřadů dát vědět jen tolik, kolik je nezbytně nutné. Měli bychom vědět, co za to dostaneme a za jakých podmínek se s našimi údaji bude nakládat.

POZNÁMKY

- 1 Shoshana Zuboff: The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power, Profile Books, 2019. Termín „surveillance capitalism“ nemá ustálený český ekvivalent. Rozhodl jsem se pro poetický překlad šmírovací kapitalismus, protože mi přes své zabarvení ze všech možností přijde nejpřesnější.
- 2 The tech supremacy: Silicon Valley can no longer conceal its power, <https://spectatorworld.com/topic/tech-supremacy-conceal-power-control-halt-delete/>
- 3 Devadesátky byly skvělé a z Ruska bych si nekoupil ani sirky, říká investor a „hrdý boomer“ Radovan Vávra, <https://nazory.ihned.cz/c1-66912120-devadesatky-byly-skvele-a-z-ruska-bych-si-nekoupil-ani-sirky-rika-investor-a-bdquo-hrdy-boomer-ldquo-radovan-vavra>
- 4 Jaké máte číslo? Velkým bratrem je služba TelcoScore, která digitalizuje lidský život, <https://hlidacipes.org/jake-mate-cislo-velkym-bratrem-sluzba-telcoscore-ktera-digitalizuje-lidsky-zivot/>
- 5 Chris Berg: The Classical Liberal Case for Privacy in a World of Surveillance and Technological Change, Palgrave Macmillan 2018
- 6 Lukas Wohnhas (2019): Surveillance Capitalism and Privacy: Exploring Explanations for the Failure of Privacy to Contest Surveillance Capitalism and the Implications for Democracy, Malmö University
- 7 Chris Berg: The Classical Liberal Case for Privacy in a World of Surveillance and Technological Change, Palgrave Macmillan 2018
- 8 Facebook Is a Doomsday Machine, <https://www.theatlantic.com/technology/archive/2020/12/facebook-doomsday-machine/617384/>
- 9 Klaus Schwab: The Fourth Industrial Revolution, Currency 2017
- 10 Justin „Gus“ Hurwitz – Geoffrey A. Manne (2018): Classical Liberalism and the Problem of Technological Change, ICLE Innovation & the New Economy Research Program, White paper 2018-1, www.laweconcenter.org
- 11 Matt Stoller: We can have democracy or we can have Facebook, but we can't have both, <https://the.ink/p/we-can-have-democracy-or-we-can-have>
- 12 Klaus Schwab: The Fourth Industrial Revolution, Currency 2017
- 13 Srov. principy společnosti Purism, která si klade za cíl nabídnout alternativu současnému duopolu mobilních platforem Google a Apple: What do we want from our technology? <https://puri.sm/posts/technology-as-it-should-be/>
- 14 'One Has This Feeling of Having Contributed to Something That's Gone Very Wrong'. A conversation with VR pioneer Jaron Lanier on Silicon Valley's politics, being quoted by Mark Zuckerberg, and what went wrong with the internet, <https://nymag.com/intelligencer/2018/04/jaron-lanier-interview-on-what-went-wrong-with-the-internet.html>
- 15 Shoshana Zuboff: The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power, Profile Books, 2019
- 16 Forbrukerradet (2021): It's time to buy surveillance-based advertising, <https://www.forbrukerradet.no/wp-content/uploads/2021/06/20210622-final-report-time-to-ban-surveillance-based-advertising.pdf>
- 17 Facebook predicts 'significant' obstacles to ad targeting and revenue in 2021, <https://techcrunch.com/2021/01/27/facebook-q4-earnings-2/>
- 18 Chris Berg: The Classical Liberal Case for Privacy in a World of Surveillance and Technological Change, Palgrave Macmillan 2018
- 19 Doctorow versus Zuboff, <https://www.cigionline.org/articles/doctorow-versus-zuboff/>
- 20 Forbrukerradet (2021): It's time to buy surveillance-based advertising, <https://www.forbrukerradet.no/wp-content/uploads/2021/06/20210622-final-report-time-to-ban-surveillance-based-advertising.pdf>
- 21 Analytics Suggest 96% of Users Leave App Tracking Disabled in iOS 14.5, <https://www.macrumors.com/2021/05/07/most-iphone-users-app-tracking-opt-out/>
- 22 Facebook predicts 'significant' obstacles to ad targeting and revenue in 2021, <https://techcrunch.com/2021/01/27/facebook-q4-earnings-2/>
- 23 Google and Apple are the world's biggest privacy regulators, <https://www.politico.eu/article/google-apple-privacy-regulators-gdpr-floc/>
- 24 The Secrets of Surveillance Capitalism von Shoshana Zuboff www.faz.net/aktuell/feuilleton/debatten/the-digi-

- tal-debate/shoshana-zuboff-secrets-of-surveillance-capitalism-14103616.html?printPagedArticle=true
- 25 Slouching towards dystopia: the rise of surveillance capitalism and the death of privacy <https://www.newstatesman.com/2020/02/slouching-towards-dystopia-rise-surveillance-capitalism-and-death-privacy>
- 26 Jaron Lanier: Who Owns the Future?, Simon & Schuster 2013
- 27 Behavioural advertising should be prohibited <https://www.cigionline.org/articles/rethinking-digital-platforms-post-covid-19-era/>
- 28 58% of Hacker News, Reddit and tech-savvy audiences block Google Analytics, <https://plausible.io/blog/google-analytics-adblockers-missing-data>
- 29 Why Transparency Won't Save Us, <https://www.cigionline.org/articles/why-transparency-wont-save-us/>
- 30 Lukas Wohnhas (2019): Surveillance Capitalism and Privacy: Exploring Explanations for the Failure of Privacy to Contest Surveillance Capitalism and the Implications for Democracy, Bachelor Thesis, Malmö University
- 31 Shoshana Zuboff: The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at the New Frontier of Power, Profile Books, 2019
- 32 Chris Berg: The Classical Liberal Case for Privacy in a World of Surveillance and Technological Change, Palgrave Macmillan 2018
- 33 Tamtéž.
- 34 Across the World, the Coronavirus Pandemic Has Become an Invitation to Autocracy <https://thewire.in/government/coronavirus-pandemic-autocracy>
- 35 The tech 'solutions' for coronavirus take the surveillance state to the next level, <https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/apr/15/tech-coronavirus-surveillance-state-digital-disrupt>
- 36 Big Brother Can't Save Us from Coronavirus <https://tribunemag.co.uk/2020/05/big-brother-cant-save-us-from-coronavirus>
- 37 Evgeny Morozov: The tech 'solutions' for coronavirus take the surveillance state to the next level <https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/apr/15/tech-coronavirus-surveillance-state-digital-disrupt>
- 38 Robert S. Fortner and P. Mark Fackler: The Handbook of Media and Mass Communication Theory, First Edition, John Wiley & Sons 2014
- 39 We can have democracy or we can have Facebook, but we can't have both, <https://the.ink/p/we-can-have-democracy-or-we-can-have>
- 40 Erik Nikolaus Martin (2021): Can public service broadcasting survive Silicon Valley? Synthesizing leadership perspectives at the BBC, PBS, NPR, CPB and local U.S. stations, Technology in Society, Volume 64, 2021, 101451, ISSN 0160-791X, <https://doi.org/10.1016/j.techsoc.2020.101451>
- 41 What do I care the open web is dying?, <https://insight-browser.com/blog/open-web-dying-why-care>
- 42 Klausův legislativní potrat, <https://libinst.cz/klausuv-legislativni-potrat/>
- 43 Donalda vyhodili z Twitteru, co s tím?, <https://libinst.cz/donald-vyhodili-z-twitteru-co-s-tim/>
- 44 The tech supremacy: Silicon Valley can no longer conceal its power, <https://spectatorworld.com/topic/tech-supremacy-conceal-power-control-halt-delete/>
- 45 Když náckům vypneme Facebook, nepřestanou být nácky, říká expert, <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/kdyz-nackum-vypneme-facebook-neprestanou-byt-nacky-rika-expert-137716>
- 46 Five Things to Know About Section 230, <https://www.cigionline.org/articles/five-things-to-know-about-section-230/>
- 47 Richard D. Taylor: "Data localization": The internet in the balance, Telecommunications Policy Volume 44, Issue 8, September 2020, 102003, <https://doi.org/10.1016/j.telpol.2020.102003>
- 48 Susan Ariel Aaronson, Anupam Chander, Robert Fay, Dipayan Ghosh, Blayne Haggart: Can the Digital Economy Survive in a Splinternet? <https://www.cigionline.org/articles/can-digital-economy-survive-splinternet/>
- 49 How Russia Is Stepping Up Its Campaign to Control the Internet, <https://time.com/5951834/russia-control-internet/>
- 50 Information Sovereignty, London Review of Books, <https://www.lrb.co.uk/blog/2021/july/information-sovereignty>
- 51 Fastmail Signups Blocked in Russia, Here's What We Know, <https://fastmail.blog/legal-policy/russia-blocking-fastmail-to-customers-living-in-russia/>
- 52 When it Comes to Digital Authoritarianism, China is a Challenge — But Not the Only Challenge, <https://warontherocks.com/2020/02/when-it-comes-to-digital-authoritarianism-china-is-a-challenge-but-not-the-only-challenge/>
- 53 Authoritarianism Has Been Reinvented for the Digital Age, <https://www.cigionline.org/articles/authoritarianism-has-been-reinvented-for-the-digital-age/>
- 54 Klaus Schwab: The Fourth Industrial Revolution, Currency 2017
- 55 The Secrets of Surveillance Capitalism von Shoshana Zuboff www.faz.net/aktuell/feuilleton/debatten/the-digital-debate/shoshana-zuboff-secrets-of-surveillance-capitalism-14103616.html?printPagedArticle=true
- 56 Moritz Weiss (2020): Who Should Be in Charge of Cyberspace? The European Union, Member States and the Constitution of Structural Power, Robert Schuman Centre for Advanced Studies Research Paper No. RSCAS 2020/22, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3634542
- 57 Jaron Lanier: Who Owns the Future?, Simon & Schuster 2013
- 58 Can "Indie" Social Media Save Us?, <https://www.newyorker.com/tech/annals-of-technology/can-indie-social-media-save-us>
- 59 Myndigheter jagar alternativ till Teams – 50 europeiska leverantörer testas, <https://computersweden.idg.se/2.2683/1.754943/swedish-gov-teams-alternative>
- 60 Linnet Taylor – Hellen Mukiri-Smith – Tjaša Petročnik – Laura Savolainen – Aaron Martin: (Re)making data markets: an exploration of the regulatory challenges, <https://osf.io/preprints/socarxiv/pv98s/>
- 61 Justin „Gus“ Hurwitz – Geoffrey A. Manne (2018): Classical Liberalism and the Problem of Technological Change, ICLE Innovation & the New Economy Research Program, White paper 2018-1, www.laweconcenter.org
- 62 Why Germany is a blank spot on Google's Street View, <https://bigthink.com/strange-maps/germany-street-view?rebellitem=4#rebellitem4>

- 63 Forbrukerradet (2021): It's time to buy surveillance-based advertising, <https://www.forbrukerradet.no/wp-content/uploads/2021/06/20210622-final-report-time-to-ban-surveillance-based-advertising.pdf>
- 64 EU reveals plan to regulate Big Tech, <https://www.bbc.com/news/technology-55318225>
- 65 Když náckům vypneme Facebook, nepřestanou být nácky, říká expert, <https://www.seznamzpravy.cz/clanek/kdyz-nackum-vypneme-facebook-neprestanou-byt-nacky-rika-expert-137716>
- 66 Rethinking Digital Platforms for the Post-COVID-19 Era, <https://www.cigionline.org/articles/rethinking-digital-platforms-post-covid-19-era/>
- 67 The Republic of Facebook, <https://www.justsecurity.org/70035/the-republic-of-facebook/>
- 68 Facebook Is Going After Its Critics in the Name of Privacy <https://www.wired.com/story/facebook-is-going-after-its-critics-in-the-name-of-privacy/>
- 69 Michael Schudson: The Rise of the Right to Know. Politics and the Culture of Transparency, 1945-1975, HUP 2018
- 70 Matt Ridley: How Innovation Works and Why It Flourishes in Freedom, Harper 2020
- 71 Rethinking Digital Platforms for the Post-COVID-19 Era, <https://www.cigionline.org/articles/rethinking-digital-platforms-post-covid-19-era/>
- 72 Pluralistic: 22 Jun 2021 / Improving the ACCESS Act, <https://pluralistic.net/2021/06/22/vapescreen/#improve-access>
- 73 Forbrukerradet (2021): It's time to buy surveillance-based advertising, <https://www.forbrukerradet.no/wp-content/uploads/2021/06/20210622-final-report-time-to-ban-surveillance-based-advertising.pdf>
- 74 It's Time to Tax Big Tech's Data, Tribune, <https://tribunemag.co.uk/2020/05/its-time-to-tax-big-techs-data>
- 75 Deep Literacy, <https://www.nationalaffairs.com/publications/detail/the-erosion-of-deep-literacy>
- 76 How Can We Stem the Tide of Digital Propaganda?, <https://www.cigionline.org/articles/how-can-we-stem-the-tide-of-digital-propaganda/>
- 77 Jaron Lanier: Who Owns the Future?, Simon & Schuster 2013
- 78 Srov. Daron Acemoglu – James A. Robinson: Why Nations Fail, Currency 2013
- 79 Sir Tim Berners-Lee's Solid Protocol Returns Data to the User, <https://thenewstack.io/sir-tim-berners-lees-solid-protocol-puts-data-back-in-the-control-of-the-end-user/>
- 80 SOLID Project, <https://solidproject.org/>
- 81 Jaron Lanier: Who Owns the Future?, Simon & Schuster 2013
- 82 Rethinking Digital Platforms for the Post-COVID-19 Era <https://www.cigionline.org/articles/rethinking-digital-platforms-post-covid-19-era>
- 83 'One Has This Feeling of Having Contributed to Something That's Gone Very Wrong'. A conversation with VR pioneer Jaron Lanier on Silicon Valley's politics, being quoted by Mark Zuckerberg, and what went wrong with the internet, <https://nymag.com/intelligencer/2018/04/jaron-lanier-interview-on-what-went-wrong-with-the-internet.html>
- 84 Justin „Gus“ Hurwitz – Geoffrey A. Manne (2018): Classical Liberalism and the Problem of Technological Change, ICLE Innovation & the New Economy Research Program, White paper 2018-1, www.laweconcenter.org
- 85 Klaus Schwab: The Fourth Industrial Revolution, Currency 2017

A series of horizontal lines for writing, consisting of 20 evenly spaced lines that span the width of the page.

A series of horizontal lines for writing, consisting of 20 evenly spaced lines that span the width of the page.

newdirection.online

[@europeanreform](https://twitter.com/europeanreform)

[@europeanreform](https://www.instagram.com/europeanreform)

[NDeuropeanreform](https://www.facebook.com/NDeuropeanreform)

contact@europeanreform.org